

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

ORGAAN VOOR DE MEDEDELINGEN VAN DE CENTRALE COMMISSIE VOOR DE RIJNVAART

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

23^e JAARGANG

WOENSDAG 8 JUNI 1938

No. 1171

COMMISSIE VAN REDACTIE:

P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen; F. de Vries en
H. M. H. A. van der Valk (Redacteur-Secretaris).

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-West.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8468.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van abonnementen en advertenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No. 145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in Nederland f 16,—. Abonnementsprijs Economisch-Statistisch Maandbericht f 5,— per jaar. Beide organen samen f 20,— per jaar. Buitenland en Koloniën resp. f 18,—, f 6,— en f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad en het Maandbericht gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties.

INHOUD:

Biz.

VIJF EN TWINTIG JAAR NEDERLANDSCHE KUNSTZIJDE door Prof. Ir. Is. P. de Vooy	424
De betekenis van octrooien voor de kunstzijde-industrie door Mr. L. J. van der Valk	426
Nederland ontwaakt! door M. F. J. Cool	429
Een triest record. Rubberrestrictie 55 pCt. door J. F. Haccoû	430
Obligatie- en aandelenmarkt in tijden van kapitaal- overtvloed en politieke spanning door Dr. W. Mautner	431
BUITENLANDSCHE MEDEWERKING:	
Frankrijk's productie- en koloniaal-programma door Dr. H. Weichmann	433
AANTEKENINGEN:	
Het jaarverslag 1937/38 van de Nederlandsche Bank	435
Enkele gegevens over de ontwikkeling van de kunst- zijde-industrie	438
BOEKAANONDIGINGEN	438
Statistieken:	
Geldkoersen-Wisselkoersen-Bankstaten	439, 442
Groothandelsprijzen	440-441

GELD-, KAPITAAL- EN WISSELMARKT.

In de verslagweek waren de mutaties op de wisselmarkt betrekkelijk gering. Over het algemeen kan men zeggen, dat het Amerikaansche devies nog steeds favoriet bleef. Het kapitaal, dat Europa als toekomstig slagveld mydt, zoekt nog een toevlucht in de Vereenigde Staten. De Dollar bleef de heele week vast gestemd op om en nabij 1.81¼. Onder die omstandigheden doet het vreemd aan, dat Minister Morgenthau het noodig oordeelde, devaluatiegeruchten te dementeren. De vraag- en aanbodsverhouding op de markt voor Dollars is allerminst een aanwijzing dat algemeen of zelfs op eenigszins ruime schaal devaluatie wordt gevreesd. Inderdaad is het waar, dat in de Vereenigde Staten zelve telkens deze geruchten opduiken, en objectief gezien moet men de mogelijkheid, dat te gelegener tijd, wanneer men geen anderen uitweg uit de depressie ziet, naar dit middel zal worden gegrepen allerminst als uitgesloten beschouwen. Het dementi geldt natuurlijk slechts voor het oogenblik en de naaste toekomst. Verdere betekenis kan men daaraan niet hechten. De Amerikaansche Regeering heeft meer dan eens blijk gegeven niet voor dubieuze experimenten terughoudend te zijn indien de omstandigheden tot noodsprongen dringen.

In Europa is, zooals gezegd, het vertrouwen in den Dollar nog voldoende om de kwade kansen van deze munt lager aan te slaan dan de bedreiging van kapitaalconservering elders. Ook de stijging van het termijn-disagio voor Dollars is geenszins een aanwijzing voor devaluatie-angst, doch slechts een natuurlijke reactie van de termijnnotering op een contanten koers, waarvan men zich realiseert, dat hij het uitvloeisel is van tijdelijke omstandigheden.

De Pondennotering heeft te onzen maat heel weinig geschommeld, deze bleef om en nabij 8.96½. Tegen het eind van de week waren zoowel Dollars als Ponden iets lager, op welk niveau de koersen zich in het begin van de nieuwe week konden handhaven. Het Egalisatiefonds heeft slechts zelden te intervenieeren, en dan nog voor geringe bedragen.

Fransche Francs waren over het geheel iets luier gestemd, echter met weinig fluctuatie. Het Fransche Egalisatiefonds moest meestal wat Francs opnemen om verdere koersinzinking te vermijden. De kapitaal terugvloeiing is teneinde, nu niet zoozeer in verband met internationale dreigingen als wel in verband met weer toenemende kans op binnenlandsche moeilijkheden, waardoor de saneeringsplannen wel sterk belemmerd zullen blijken. Dientengevolge was ook het termijn-disagio weer iets grooter.

Belgische Francs waren contant vaster op 30.65 a 30.67½. Men schrijft de stemming toe aan dekkingsvraag voor posities die waren aangegaan toen voor het eerst deze valuta te lijden had onder baisse-aanvallen. Inderdaad zijn een deel van die posities gladgesteld, terwijl ook wel prolongatietransacties werden geregistreerd. Het is altijd een open vraag of men een vaste stemming op de contante markt in noemenswaardigen omvang mag toeschrijven aan dekkingsaankopen, omdat men zich toch dient te realiseren dat de tegenpartij, die de contante valuta's geleverd krijgt deze of weer moet liquideeren dan wel een aankoop achterwege moet laten, die zonder de termijntransactie zou zijn geschied (het eerste bij speculatie, het tweede bij reële tegenaffaires). Een voorbijgaanden invloed is natuurlijk niet ondenkbaar. Wat de termijnmarkt betreft, deze toonde eerst een herstel tot 55 cts. voor driemaandslevering, daarna weer een reactie tot 90 cts., waarna weer een lichte verbetering intrad.

De beleggingsmarkt vertoont weinig verandering, de stemming is niet ongunstig, maar de beleggers blijven positief terughoudend, zoodat voor nieuwe uitgiften de situatie niet gunstig is.

VIJF EN TWINTIG JAAR NEDERLANDSE KUNSTZIJDE.

Ontstaan van de kunstzijde-industrie.

Over de naam kunstzijde is in de laatste jaren veel te doen geweest. In Amerika, Engeland, Italië en Frankrijk is men tot een herdoping overgegaan. De nieuwe naam luidt: „rayonne” wijzende op de glans, die aan het product eigen is. Aanleiding daartoe was de afgunst van de oude echte zijde-industrie, die aan het artificiele product het zijdekarakter wenste te ontzeggen. De jonge industrie had er geen bezwaar tegen de naam te wijzigen. Bij een groter publiek toch schijnt het woord „kunst” als voornaamwoord meer argwaan dan bewondering te wekken. Bovendien was men van mening, dat het nieuwe product van een dergelijke betekenis in de textielindustrie was geworden, dat het niet als een imitatie van zijde mocht worden beschouwd, maar een eigen zelfstandig bestaan had veroverd.

In Duitsland is blijkbaar vroeger een gelijksoortige poging gedaan, zoals wel blijkt uit het woord „Glanzstoff” voorkomende in de naam der grootste producenten, de Vereingte Glanzstoff-Fabriken.

Bij ons is het woord kunstzijde gebleven en toen de Nederlandsche Kunstzijdefabriek in Arnhem, kortweg aangeduid als ENKA, in 1929 zich met de Vereingte Glanzstoff-Fabriken verbond, kreeg het concern de naam Algemeene Kunstzijde Unie.

Tegenwoordig wordt er wel eens gesproken van synthetische vezelstoffen of van synthetische textielgrondstoffen in tegenstelling met de natuurproducten. Hierbij is te bedenken, dat men onder synthetische stoffen verstaat stoffen, die door een opbouw uit andere stoffen met chemische middelen zijn verkregen. Men zou dit kunnen beperken tot de producten voor wier vervaardiging uitgegaan werd van lucht, water en kolen. Daarvan staat de kunstzijde-industrie verre. Zij gaat ook volledig uit van plantaardige stoffen, wier opbouw in de natuur is geschied. Voor 3 soorten kunstzijde is dit de cellulose, zoals die voorkomt in de katoen, omdat men van katoenafval uitgaat en slechts voor één soort kunstzijde is het de cellulose, zoals die in hout wordt aangetroffen en vrijgemaakt is van harsen en lignose door het koken met chemische stoffen.

Wat aan de kunstzijde het artificiele karakter geeft is het volledig imiteren van wat in de natuur door de spin en door de zijderups geschiedt. Deze persen n.l. een in hun organisme gevormde en verzamelde taaie vloeistof door een fijne opening tot een eindeloze draad, die daarna in de lucht verhardt. De spinnewebben zijn wel nooit voor menselijke kleding gebruikt, maar de zijden draad, die in een cocon verzameld was, is eeuwen lang voor een van de edelste handelswaren gehouden.

Het is b.v. interessant de uitvoerige beschouwing te lezen, die Gibbon daaraan wijdt in zijn „Decline and fall of the Roman Empire”.

Wat de zijde voor China, voor de Phoeniciërs, voor Byzantium, voor Venetië, Italië en Zuid-Frankrijk geweest is, kan men niet te gering schatten. Ongetwijfeld dankt de kunstzijde-industrie haar bestaan aan de pogingen om het natuurproces van de zijdevorming kunstmatig na te bootsen.

Reeds in 1862 vindt men het denkbeeld door een Japanner geopperd om de zijde-afval, die een belangrijk deel van de zijde-cocons uitmaakt, in oplossing te brengen en dan door fijne gaatjes uit te persen. Nog verleden jaar is precies dezelfde mededeling als een nieuwe Japanse uitvinding in de pers verschenen en vermoedelijk zal men wel al die tijd in Japan zich met dit probleem hebben bezig gehouden.

Toen in Europa de kiemen der moderne industrie tegelijk met het begin der natuurwetenschappelijke ontwikkeling zich vertoonden, werd bijzondere aandacht gewijd aan het ontstaan van de echte zijde en is de gedachte geopperd, b.v. door Robert Hooke in 1655

en door Réaumur in 1734, om een imitatie te beproeven. Zij dachten aan een vervanging van de taaie vloeistof, die de zijderups vormde, door lijm en gummi.

Zonder nu verder al te diep in historische bijzonderheden te treden kan men de geboortedata der kunstzijde-industrie sterk afgerond aldus aangeven: In 1890 fabriekmatige bereiding der nitrozijde naar de proefnemingen van I. W. Swan en Hilaire de Chardonnet; in 1900 de koperzijde, waaraan de namen Bronner, De Fremery en Urban verbonden zijn en die meer algemeen bekend is als Bemberg-zijde; in 1905 de viscosezijde; en pl.m. 1920 de acetaatzijde onder leiding van de drie gebroeders Dreyfus.

De nitrozijde, waarbij salpeterzuur en aether een belangrijke rol speelden, is praktisch geheel van het toneel verdwenen. De koperzijde en acetaatzijde hebben zich vooral daardoor gehandhaafd, dat zij voor speciale producten een kwaliteitsvoorrang verwierven en diensgevolge een hogere prijs konden blijven behouden.

Van de grootste betekenis echter is de viscosezijde gebleken te zijn, die berust op de ontdekking van Cross, Bevan en Beadle in 1891 om de houtcellulose in een oplossing te brengen, die viscoso genoemd wordt en de naam aan het product gaf. De uitvindingen, die op dit gebied liggen, zijn vooral van chemische aard, waarbij niet het minst een rol speelde, het z.g. spinbad, waarin de uitgespoten draden tot verharding werden gebracht.

De geschiedenis der kunstzijde-industrie is dan ook te zien als een aanzwellende stroom van octrooien, waarvan enkele van diepgaande economische betekenis en invloed waren.

Ook op mechanisch gebied was er veel te doen, al eer er van een fabrieksprocédé sprake kon zijn. Het ging n.l. om de constructie en de materiaalkeuze van een geheel nieuw systeem van toestellen en machines, die het mogelijk maakten om een standaardkwaliteit product op enigszins grote schaal te vervaardigen.

Het zijn vooral de pioniers der afdeling nitrozijde, die veel konden bereiken, zodat de voornaamste stappen op dit gebied om en nabij het jaar 1900 liggen. Toch zouden er stellig nog 10 jaren mee heengaan eer de verbeteringen en vernieuwingen de voor alle mechanische inrichtingen noodzakelijke kinderziekten te boven waren.

Hoe belangrijk het ook is, dat natuurwetenschappelijke grondslagen gevonden worden en dat de techniek wordt ontwikkeld om aan de nieuwe procédés en methoden toepassing te geven, zo is dat nog niet genoeg voor de opkomst en groei ener industrie. Wat gemaakt werd, moest met voordeel verkocht kunnen worden en dan kwam het er op aan leiding te geven aan een groei, die de eerste levensgevaaren had doorstaan. Aanvankelijk was het geheel duidelijk, dat de kunstzijde een goedkoper surrogaat was voor de goed betaalde zijde. De echte zijdefabrieken, die een grote verscheidenheid vertoonden, moesten in de nieuwe stof worden nagebootst. De zijdeveverijen, de zijdebandfabrieken enz., dienden te experimenteren ook lang nog nadat in beginsel de concurrent van de zijde was aanvaard. Voordat echter successen konden worden geboekt, moesten verschillende eigenschappen verbeterd worden, n.l. de fijnheid van de elementaire draad, die evenals bij de echte zijde met een groter aantal werd samengedraaid, de sterkte en de elasticiteit vooral in natte toestand, verder de regelmaat, het bijna geheel ontbreken van knopen, pluizen en dergelijke fouten en tenslotte het aannemen van een grote variëteit kleuren op zodanige wijze, dat geen verschillen optraden.

Hierin d.w.z. in het samenwerken met (in het kort gezegd) de weverij om goede, houdbare en aangename producten te leren vervaardigen, gepaard gaande aan een onafgebroken zoeken en beproeven tot verdeling van het vervaardigde garen, ligt een terrein van

grote omvang, waar veel arbeid dikwijls schaars be-
loond werd.

Zeer interessant is het onderwerp van de leiding,
die de groei der kunstzijde-industrie heeft ondervon-
den. Alvorens hierover iets te zeggen, zij in het kort
samengevat hoe die groei is geweest.

Groei van de kunstzijde-industrie.

Tot het jaar 1900 is het in alle landen een zoeken
en tasten geweest met proeffabriekjes en laboratoria.
Alleen de thans verdwenen nitrozijde geleek eniger-
mate op industrie. Van 1900 tot 1914, dus tot het
uitbreken van de wereldoorlog, ligt de periode der
jeugdontwikkeling. Daarin ligt het begin van de Ver-
einigde Glanzstoff-Fabriken (1899), Courtaulds (1904),
Erste Oesterreichische Glanzstoff-Fabrik, St. Pölten
(1904), het uit verschillende Franse fabrieken ge-
vormde Comptoir des Textiles Artificiels (1910), die
onderling banden hadden aangeknoopt van technische
en financiële aard.

Vóór het jaar 1914 en naast de sterke Duits-Frans-
Engelse combinatie ontstonden de fabriek in Em-
menbrücke, Zwitserland (1906), van Tomaszow, Polen
(1910) en de Enka (1911), die korte tijd technische
samenwerking hadden, alsmede onafhankelijk de Bem-
berg (1912). Hoezeer de industriële betekenis nog be-
trekkelijk gering was, kan hieruit blijken, dat de
kunstzijde aan het eind van deze veertienjarige pe-
riode nog slechts een vierde van het zijdeverbruik
had bereikt en van alle textielgrondstoffen tezamen
nog geen $\frac{1}{4}$ pCt. omvatte.

Het zij hier, vooruitlopende op de beschrijving der
verdere ontwikkeling, aangegeven, dat in de volgende
kwarteeuw het verbruik van echte zijde niet verdron-
gen werd, doch integendeel steeg met 50 pCt.

Echter was aan het eind dier periode dus in 1938
het verbruik van kunstzijde negenmaal zo groot als
dat van echte zijde, terwijl het percentage van het
totaal textielgrondstoffenverbruik van de $\frac{1}{4}$ pCt. tot
5.2 pCt. was gestegen of zelfs tot ruim 8 pCt., in-
dien de celvezel (kunstkatoen uit stukgesneden kunst-
zijdedraad) meegerekend wordt.

Het is duidelijk, dat deze winst onbeduidend we-
nig ten koste van de echte zijde werd bereikt, maar
in hoofzaak ten koste ging van katoen 3.3 pCt. en
van wol 4.25 pCt. Deze resultaten zijn slechts lang-
zaam en met een versnelde toeneming tot uiting ge-
komen.

Van 1914 tot 1920 is, gedurende de oorlog en de
directe gevolgen daarvan, geen grootse ontwikkeling
mogelijk geweest, maar de bestaande fabrieken kon-
den onder financieel gunstige omstandigheden toch
hun productie verdubbelen en tot de helft van het
zijdeverbruik opvoeren. Abnormaal gebruik b.v. voor
munitie bevorderden de vraag. De toepassing van
acetyl-cellulose als vernis voor vliegtuigvleugels leer-
de hoe uit deze stof ook kunstzijde te maken was.
Daarop volgde in 1918 de officiële stichting en pl.m.
1920 het beginnen der industrieën van de American
en British Celanese. Alvorens nu na te gaan wat er
na 1918 gebeurde, zij herinnerd aan enige namen
uit de eerste internationale combinatie n.l. Dr. Jordan
voor Duitsland, Bernheim en Gillet voor Frankrijk,
Samuel Courtaulds, Tetley, Latham en Johnson voor
Engeland.

Vanzelfsprekend bracht de oorlog een wijziging in
dit samengaan. De V.G.F. verloren niet alleen hun
Engelse filialen, maar ook hun aandelen in de firma
Courtaulds. Deze laatste was al in 1915 begonnen in
de Verenigde Staten te produceren, terwijl ook kort
na 1918 Japan, in 1922 met behulp van de V.G.F.,
de kunstzijdefabricage aanving. Trouwens met 1918
was een stichtingsperiode ingegaan b.v. 1918 Chatil-
lon in Italië, 1919 Hollandsche Kunstzijde Industrie,
1920 Harben's in Engeland, Senica in Tsjecho-Slo-
wakije, Snia in Italië, 1921 Böhmische Glanzstoff-Fa-
brik, 1922 Société Lyonnaise in samenwerking met
Enka, Theresienthal in Tsjecho-Slowakije, 1923 Soie

Belge in samenwerking met H.K.I.; Courtaulds in
Canada, 1924 Cawallen door de mijnbouwonderneming
Giesche's Erben in Breslau, Matarazzo in Brazilië.
Het jaar 1925 zag de stichting van een fabriek in
Keulen als gevolg ener samenwerking van VGF en
Courtaulds, welke firma tegelijk een fabriek in Calais
bouwde. Verder begonnen Enka en HKI beide een
fabriek in Engeland, dat onder de firma Kirklees een
verdere onderneming zag beginnen. HKI richtte
haar filiaalbedrijf in Barcelona op en de Vereenigde
Staten kreeg, behalve de uitbreiding van Courtaulds
en Celanese, een Bemberg fabriek en een zelfstandige:
de Industrial Rayon. Ongeveer in die tijd begon ook
de I. G. Farben in Duitsland met de kunstzijdefa-
bricage. Een verdere opsomming zou eentonig wor-
den. Kenmerkend is echter tweeërlei.

Ten eerste, dat kunstzijdefabricage de onderne-
mingslust alom prikkelde, ondanks het feit, dat de
techniek nog verre van gemeen goed was. De sterke
uitbreiding der bestaande grote bedrijven lokte echter
tot navolging. In de tweede plaats bleken de verschil-
lende regeringen zozeer gesteld op de vestiging van
deze bedrijfstak, dat zij door protectie maatregelen
nieuwe ondernemingen begunstigen.

Productiestijging, prijsdaling en kwaliteitsverbetering.

Van het jaar 1920 tot 1926 steeg de wereldproduc-
tie snel van 25 tot pl.m. 104 miljoen kg om na een
kleine malaise in 1926 de stijging te hervatten tot
pl.m. 200 miljoen kg in 1930. Vanaf dat jaar zat ook
de kunstzijde-industrie volop in de crisis, wat echter
niet wegnam, dat de productie zo snel bleef stijgen,
dat in 1937 pl.m. 540 miljoen kg werd bereikt. Dat
er desondanks een crisis woedde, werd niet alleen ver-
oorzaakt, doordat de productie herhaaldelijk het ver-
bruik voorbijjoeg en periodiek een wanverhouding
tussen vraag en aanbod schiep.

De voornaamste oorzaak was een instorting der
prijzen, zoals geen andere bedrijfstak te zien gaf. Voor
een bepaalde soort zijde daalden de prijzen in de
jaren 1920 tot en met 1937 van f 32 tot f 1.50, be-
halve daar waar de prijzen kunstmatig werden opge-
houden. De eerste daling die samen viel met de be-
kende prijsinstorting van 1920 en 1921 ging van f 32
tot f 13, maar daarna komt een geleidelijke van f 13
in 1921 tot f 8 in 1925. Door de enorme stijging der
geproduceerde hoeveelheden stoorde deze daling zeer
weinig de inderdaad grote winstkansen. Een zeer
kleine crisis in 1926 bracht een gevoeliger prijsverval
tot f 6.50, maar de technische verbeteringen der fa-
brieken waren van dien aard, dat een geleidelijke
daling tot f 5 in 1928 de droom van de gouden tijd
nauwelijks verstoorde. Toen was het echter uit.

In 1929 begint een nieuwe periode voor de kunst-
zijde-industrie, die de periode der aanpassing moet
heten.

De prijsdaling hield niet op bij de grens van de
kostprijs en de dreigende verliezen noodzaakten dras-
tische maatregelen te nemen om met die kostprijs
naar beneden te gaan. Dr. Fentener van Vlissingen
vergeleek in het midden dezer periode deze toestand
met een scherpe wedren, waarin nu eens het paard
kostprijs, dan weer het paard opbrengst een voor-
sprong verwierf.

Ofschoon de kunstzijde-industrie vanaf haar wor-
ding een nauw verband had gekend, dat door de oor-
log wel deels verbroken, maar niet geheel vernietigd
werd, zijn talloze pogingen om een internationaal kar-
tel tot regeling van productie en prijs op te richten
steeds mislukt. Het zou interessant zijn de oorzaken
hiervan te bestuderen. In het begin ging het voor
kartellering de kunstzijde veel te goed. Zij lokte eer
speculanten dan organisatoren. Daarna ging het de
kunstzijde veel te slecht en scheen de selectie door
ondergang der zwakkeren te nabij om een poging te
doen om hen te redden. Tenslotte eisten de nationale

economieën van elk land zoveel, dat de verschillen en de geschillen te groot werden om een kartel mogelijk te maken. Vóór de periode der aanpassing is er wellicht nog een korte periode van speculatie-invloed en stichtingskoofts te kenmerken, o.a. van „kunstzijde-holding“-mijen, maar na bijna 10 jaar aanpassing is deze ziekte zo goed als vergeten.

Ontwikkeling van de kunstzijde in Nederland.

De schets van de achtergrond voor de kwarteeuw Nederlandse kunstzijde is wel wat breed geworden, maar veroorlooft nu ook beter de betekenis te zien van deze vaderlandse bedrijven.

Toen Dr. J. C. Hartogs in 1911 hulp zocht voor zijn stichting was de kunstzijde-industrie inderdaad nog in haar prille jeugd en men moet de moed en het inzicht bewonderen van hen, die Dr. Hartogs steunden. In de jaren 1911, 1912 en 1913 is er hard gewerkt om op 10 Juni 1913 de eerste kunstzijde te kunnen verkopen. Maar daarna tot 1920 heeft het fabriekje in Arnhem een voorbeeld gegeven van de moeite om het leven te kunnen houden. In 1920 daagt ook voor de Enka de gouden tijd, die zich niet tegen de overmoed kon verweren, b.v. bij de stichting in 1925 van de British Enka en in 1926 van de Italenka.

De concurrentie van „Breda“ door de Hollandsche Kunstzijde Industrie, die al in 1919 was gesticht en veel later van de Nyma (1925), scheen aanvankelijk van geringe invloed. Het merkwaardige toch van de Nederlandse kunstzijde-industrie is, dat zij begonnen, gegroeid en groot geworden is als exportindustrie. Zolang de wereldmarkt groot genoeg was, kon concurrentie weinig deren.

In de aanpassingsperiode van de laatste 8 jaren zou dat geleidelijk anders eruit gaan zien. De internationale vrije markt werd hoe langer hoe kleiner, en de muren om de vrije markten hoe langer hoe hoger. Onder die omstandigheden werd het voor de Nederlandse kunstzijde-industrie steeds bedenkelijker, dat aan de verwerking van haar product in het eigen land zo weinig gedaan was. Hoewel dit sedert enige jaren is ingezien en alom de hand aan de ploeg is geslagen om de verhoudingen te wijzigen, gaat het niet zo eenvoudig. Kenmerkend voor de kunstzijde-industrie is het verband tussen haar en haar afnemers, omdat leverancier en verwerker van het garen tezamen zoveel problemen op het gebied van techniek, handel, mode en marktanalyse samen hebben op te lossen.

In deze richting is nog veel te bereiken, al is het ontbreken van protectie, die praktisch overal elders ter wereld voor de kunstzijde-industrie bestaat, een voortdurende verstoorder der samenwerking, omdat de dumping-leveranciers bij de kunstzijde-verwerkers in het gevele komen en zich tussen hen en de kunstzijde-industrie plaatsen.

Daar deze soort aanpassing door samenwerking met de weverij, kousenfabrieken en tricotfabrieken noch vlot, noch snel ging, trad een andere soort aanpassing voor de Nederlandse kunstzijde-industrie met fatalen dwang op.

De kostprijs moest en zou omlaag en de gemiddelde daling van de opbrengst moest door kwaliteitsverbetering zover mogelijk geremd worden. Deze taak heeft de laatste 8 jaren van de kwarteeuw kunstzijde volledig beheerst, en is dank zij de medewerking van alle bij de onderneming betrokkenen zover geslaagd, dat er verlangen was in de viering van een lustrum even uit te blazen.

De Nederlandse kunstzijde-industrie is er niet in geslaagd om de lage kostprijzen van Japan en Italië te bereiken, maar zij is er wel in geslaagd om haar kwaliteit zo gezocht en haar prijs zo laag te maken, dat zij van de wereld-export haar deel verkrijgt. Daar in de Ver. Staten en in Japan de kunstzijde-industrie verbazingwekkend groeide en daarna door autarkisch streven zowel in Japan als in Duitsland en Italië opgedreven werd om deviezen voor de aankoop van katoen en wol te sparen, kon onmogelijk de Neder-

landse industrie gelijke tred houden met de expansie overal elders.

Waar van 1913 tot 1938 de wereldproductie toeriam van 11 tot 538 miljoen kg, heeft Nederland daaraan slechts een aandeel van ruim 10 miljoen of pl.m. 2 pCt. In 1928 was dat pl.m. 4 pCt. Toch is in de periode van aanpassing (1930—1937), toen de afzet voortdurend moeilijker werd, de productie kunnen toenemen met 3.8 miljoen of met pl.m. 55 pCt.

De aanpassingsresultaten kunnen het best hierdoor worden uitgedrukt, dat de daling van de opbrengst tot op $\frac{1}{3}$ slechts kon worden goedge maakt, behalve door andere grote besparingen doordat het aantal kilometers garen, dat per werkzame arbeider vervaardigd is, vertienvoudigde.

Bijna alle groepen, die hieraan hebben medegewerkt, hadden een zware opgaaf. De research moest de kwaliteit dubbel zo goed maken en op alle kosten sparen.

De technici moesten de machines zodanig vervolmaken, dat minder arbeiders voor de bediening nodig waren.

De mechanisatie eiste voor verdere rationalisatie een innig samengaan der wetenschappelijke leiding met de strengst rationele bedrijfsorganisatie.

Textieldienst en verkoop hadden zich tot het uiterste in te spannen.

Wanneer door dit alles bereikt is, dat een belangrijke tak der Nederlandse industrie niet alleen behouden bleef, maar, toenemende in gezondheid, met andere, eveneens tot sterke aanpassing genoopte takken der textielindustrie vruchtbaar kan samenwerken, is de angstige crisis-tijd niet voor niets doorstaan.

Is. P. DE VOOYS.

DE BETEKENIS VAN OCTROOIEN VOOR DE KUNSTZIJD-INDUSTRIE.

Niettegenstaande de geweldige ontwikkeling van de techniek, en de omwenteling welke deze ook in het leven van den enkeling heeft teweeggebracht, is de waardeering voor den geestelijken eigendom, waarop die ontwikkeling van de techniek voor een niet gering deel steunde, bij dienzelfden enkeling nog zeer weinig ontwikkeld. De grenzen, die men hetzij uit innerlijke overwegingen, hetzij op grond der dwingende wettelijke bepalingen, bereid is tusschen het mijn en dijn op materieel gebied te trekken, blijken bij de groote massa te vervagen zoodra het „dijn“ op geestelijk gebied komt te liggen. Niet dan met steeds groeienden tegenzin wordt voor een geöctrooieerd artikel een prijs betaald die hooger ligt dan de materiele waarde en ook één vergoeding voor het genie van den uitvinder inhoudt, en het verschijnen van een dergelijk artikel prikkelt oogenblikkelijk tot nabootsing, zonder dat de inbreukmaker zich in de meeste gevallen ook maar realiseert, dat hij zich daarmee evenzeer vergrijpt aan den eigendom van een ander als de zakkenroller, die zijn medemensch een horloge ontfutselt.

De groote massa ziet in de octrooibescherming slechts een middel, waarmee enkele bevoorrechten kans hebben gezien zich ten koste der gemeenschap te verrijken, en het is daarom van het grootste belang veel algemeener de waarheid te doen doordringen dat het juist de gemeenschap is welke zich heeft kunnen verrijken, immers een grootere welvaart deelachtig is geworden, dank zij de octrooibescherming, welke aan de uitvindingen van enkelingen werd verleend. Immers, zonder het daarin besloten monopolie zouden de uitvinders nooit bereid zijn geweest tot voortzetting hunner dikwijls zeer kostbare experimenten, die dan uiteindelijk een voor de menschheid zeer waardevol resultaat opleverden.

Ook de geschiedenis der kunstzijde-industrie levert hiervan een zeer sprekend bewijs. Alleen op de basis van grondleggende octrooien werd omstreeks een halve eeuw geleden een aanvang gemaakt met de fa-

bricage van kunstzijde, welke thans naast de natuurlijke, zoowel dierlijke als plantaardige, textielstoffen, een der belangrijkste grondstoffen voor de textielindustrie is geworden, en de breede massa in staat stelt tot een kleedingwijze, welke anders voor haar waarschijnlijk onbereikbaar zou zijn gebleven.

Het belang van octrooien voor de industriële ontwikkeling treedt in de kunstzijdefabricage nog duidelijker aan het licht, nu vier principieel verschillende procédés tot ontwikkeling zijn gekomen, en de industriële toepassing van elk dier procédés eerst werd aangevangen, nadat de betreffende werkwijze door octrooien was beschermd. Al wordt namelijk momenteel ongeveer 90 pCt. der wereld-kunstzijde-productie vervaardigd volgens het zgn. *viscose*-procédé, zoo zijn daarnaast ook de vervaardiging van *nitro*-, *acetaat*- en *koperammoniak*-kunstzijde nog steeds van belang.

Vanzelfsprekend kan er in het bestek van dit artikel ook niet bij benadering naar gestreefd worden een volledige bespreking van de octrooien op het gebied der kunstzijde-industrie te geven. Daartoe zou zelfs een artikel van belangrijk grooter omvang geen gelegenheid bieden, doch zou een geheel boekwerk noodig zijn. Een dergelijk werk van de hand van Süvern is ook inderdaad verschenen. In den druk van 1926 worden de 1250 belangrijkste kunstzijde-octrooien behandeld, terwijl in 1931 de eerste aanvulling op dit werk alweer 1035 nieuwe octrooien beschreef. Het spreekt dus wel vanzelf, dat hier slechts de grondleggende octrooien kunnen worden behandeld, hetgeen achtereenvolgens voor de vier verschillende kunstzijde-procédés zal geschieden.

Nitro-procédé.

De kunstzijdefabricage is feitelijk een paradox, in zooverre als het eindproduct, dat de fabriek verlaat, dezelfde chemische samenstelling heeft als de grondstof, welke in de fabriek werd gebracht. Dat is namelijk hetzij cellulose als zoodanig, hetzij een bepaalde celluloseverbinding. En het geheim der fabricage bestaat nu slechts daarin, dat de eene gedaante van cellulose, b.v. papiervellen, in oplossing wordt gebracht, om daaruit die andere cellulosegedaante, den draad, weer neut te slaan.

Het oudste octrooi op deze paradoxale gedachte werd in 1855 in Engeland aan *Audemars* verleend, die ingevolge eener merkwaardige gedachtenassociatie met het ontstaan van natuurzijde, cellulose in den vorm van schors van moerbeiboomen behandelde met salpeterzuur, het zoo verkregen cellulose-nitraat oploste in aetheralcohol, en uit die oplossing met behulp van een stalen punt draden trok, welke aan de lucht verhardden. De in dit octrooi belichaamde gedachte bracht het echter niet tot industriële toepassing, en eerst ongeveer dertig jaren later valt een volgende stap waar te nemen. Het is merkwaardig, dat het zoeken niet was gericht op een textielstof, doch op een geschikt gloeidraad voor elektrische lampen. Het was *Swan*, die in 1883 een Engelsch en in 1884 een Duitsch octrooi kreeg op het vervaardigen van draden, door een oplossing van cellulosenitraat door fijne openingen, dus analoog aan de spinmethode van de zijderups, in een bad van ijsazijn te persen, waardoor het cellulosenitraat stolde en dan onmiddellijk tot een draad werd uitgetrokken. De zoo verkregen draden van cellulosenitraat werden dan gecarboniseerd tot kooldraden.

Swan ontdekte echter reeds spoedig de waarde van het door hem verkregen tussenproduct, de draden uit cellulosenitraat, want reeds in 1884 en 1885 waren op tentoonstellingen in Londen textiel-draden en -weefsels te zien, vervaardigd volgens de methode van Swan. Zelfs waren deze draden reeds gedenitreeerd, d.w.z. de nitro-groepen, tengevolge waarvan de uit nitrocellulose vervaardigde kunstzijde zoo ex-

plosief en brandbaar is, waren door een behandeling met zwavelammonium gedeeltelijk weggenomen.

Toch bracht ook de methode van Swan het nog niet tot industriële toepassing: daarvoor was het procédé te duur. Industrieel bleef zijn werkwijze beperkt tot de bereiding van kooldraden, waarvoor de draden uit cellulosenitraat slechts een tussenproduct vormden.

In 1885 werd echter aan *Comte Hilaire de Chardonnet* een Fransch en een Duitsch octrooi verleend op een werkwijze ter bereiding van kunstmatige draden, welke analoog was aan de methode van Swan. Hoewel Chardonnet nog met groote moeilijkheden te kampen had, voornamelijk voortvloeiende uit den te hoogen kostprijs en de brandbaarheid der draden, welke behalve cellulose ook nitro-groepen bevatten, slaagde hij toch in de oprichting van de eerste kunstzijdefabriek en werd daarmee de grondlegger van de kunstzijde-industrie. In 1884 werd namelijk met een kapitaal van zes millioen francs de S.A. pour la fabrication de la soie de Chardonnet te Besançon opgericht, gevolgd door de oprichting van een Zwitsersche fabriek in Spreitenbach.

De octrooi-bescherming, welke door *Lehner* werd verkregen voor de verbetering van de spinplossing, door daaraan bepaalde stoffen toe te voegen, en voor een bijzondere methode van denitratie, om de brandbaarheid weg te nemen, maakte het mogelijk, dat deze met behulp van Engelsch kapitaal in 1894 eveneens een kunstzijdefabriek oprichtte in Zwitserland.

De kunstzijdefabricage volgens het nitro-cellulose-procédé is vooral tot ontwikkeling gekomen in België, waar belangrijke fabrieken werden opgericht, doch de brandbaarheid van deze kunstzijde in niet-gedenitreeerden toestand en de kosten verbonden aan dit procédé waren oorzaak, dat de toepassing vrijwel geheel ophield, toen andere werkwijzen, waaraan deze bezwaren niet kleefden, bekend waren geworden.

Koperoxyd-ammoniak-procédé.

Zooals reeds werd medegedeeld, bestond het probleem der kunstzijde-fabricage in het maken van een geschikte celluloseoplossing, waaruit die cellulose dan als draad weer kon worden neergeslagen. In 1882 verkreeg *Weston* nu een octrooi op een methode om cellulose op te lossen in koperoxyd-ammoniak. Deze methode bracht het echter niet tot industriële toepassing, evenmin als die van *Despaissis*, welke in 1890 een Fransch octrooi verkreeg op een analoge methode. Men kon namelijk de cellulose op die wijze wel tot oplossing brengen, doch slaagde er niet in een oplossing te verkrijgen, welke voldoende homogeen was, en gedurende de geheele spinperiode stabiel bleef.

Ook hier was het weer de vervaardiging van gloeilampen, welke de directe aanleiding werd tot het vinden van een in de practijk toepasselijk procédé. Reeds sedert 1892 vervaardigden namelijk *Fremery* en *Urban* in een gloeilampenfabriek in Oberbruch bij Aken kooldraden voor gloeilampen door de carbonisering van cellulosedraden, welke verkregen waren uit een oplossing van cellulose in koperoxyd-ammoniak. De successen, welke Chardonnet behaalde met zijn nieuwe kunstmatige textielstof, brachten hen er toe verdere proefnemingen te doen met het tussenproduct van hun gloeidraden-fabricage, op grond waarvan in 1897 een Duitsch octrooi werd verleend, dat gesteld werd ten name van *Dr. Pauly*. De uitvindingsgedachte bestond voornamelijk hierin, dat de oplossing van de cellulose in de koperoxyd-ammoniak geschieden moest bij lage temperatuur, aangezien bij hooge temperatuur de oplosbaarheid verminderde.

Urban verkreeg daarna een Zwitsersch octrooi op een spinmachine. Deze beide octrooien, gecompleteerd door een serie aanvullingsoctrooien, waren de directe aanleiding tot de oprichting in 1899 van de Vereenigde Glanzstoff-Fabriken A.G., welke eerst in

Aken waren gevestigd, later naar Elberfeld werden overgebracht en thans niet alleen de grootste Duitse kunstzijdefabrieken bezitten, doch een der leidende kunstzijde-concerns van de wereld vormen.

Weliswaar werd, toen later een goedkoopere productiemethode bekend werd, de vervaardiging van kunstzijde volgens het koperoxyd-ammoniak-procédé door de V.G.F. opgegeven, doch de kleinere fabriek van J. P. Bemberg A.G., met haar hoofdzetel in Duitschland en dochterfabrieken in verschillende andere landen, bracht dit procédé tot verdere ontwikkeling.

Viscose-procédé.

De grondslag voor deze werkwijze, volgens welke thans ongeveer 90 pCt. der wereldproductie wordt vervaardigd, werd gelegd door *Cross, Bevan* en *Beadle*, welke in 1891 een nieuwe mogelijkheid ontdekten om cellulose tot oplossing te brengen. Zij zetten deze namelijk door drenking in een loogbad om in alkali-cellulose, welke door verbinding met zwaavelkoolstof het zoogenaamde xanthogenaat vormde. Deze oranjekleurige stof bleek oplosbaar te zijn in water. De uitvinders noemden de zoo verkregen oplossing *viscose* en verkregen daarop in 1892 en 1896 Engelsche en Duitse octrooien. Een belangrijke aanvulling daarop vormde de uitvinding van *Stearn*, welke in 1898 in Engeland en verschillende andere landen een octrooi verkreeg op een goed spinbad, d.w.z. de vloeistof, waarin de viscose, wanneer zij daarin wordt uitgespoten, tot stolling komt, waardoor bij uittrekking de draden ontstaan.

De Duitse octrooien van *Cross* en *Stearn* werden gekocht door *Fürst Henckel von Donnersmarck* en maakten het mogelijk een fabriek op te richten in *Sydowsaue*. Deze fabriek werd in 1911 overgenomen door de V.G.F., die het viscose-procédé tot groote ontwikkeling bracht, daartoe vooral in staat gesteld door de bekende octrooien van *Müller*, die een beter spinbad had gevonden.

De Engelsche octrooien van *Cross* en *Stearn* werden verworven door *Courtaulds*, welke op grond daarvan in 1904 een fabriek oprichtte in *Coventry*, daarmede den grondslag leggende voor het grootste kunstzijde-concern ter wereld. Na de Engelsche fabrieken volgden fabrieken in verschillende andere landen, waarvan de bekendste wel is de *American Viscose Company* in de Vereenigde Staten.

Zoo werden dus de octrooien van *Cross* en *Stearn* de directe aanleiding tot de groote ontplooiing van de kunstzijde-productie volgens het viscose-procédé, eenerzijds door de Vereenigde Glanzstoff Fabriken, anderzijds door *Courtaulds*.

Acetaat-procédé.

Als vierde procédé valt dan nog te noemen de vervaardiging van kunstzijde uit cellulose-acetaat, welke op grond van de hoogere daarmede verbonden kosten procentsgewijze een bescheiden plaats in de kunstzijde-industrie inneemt, doch een product van hooge kwaliteit oplevert. De grondslag van dit procédé is eveneens te vinden in verschillende octrooien, betrekking hebbende op de oplosbaarheid van cellulose-acetaat. De bekendste octrooien op dit gebied zijn die van *Henry Dreyfus*, welke de oprichter en directeur werd van de *British Celanese Limited*, met een zusteronderneming in de Vereenigde Staten.

Andere octrooien.

Reeds werd gewezen op de honderden octrooien, welke op het gebied der kunstzijde-industrie bestaan, en welke niet alleen aanvullingen en vervolmakingen van de chemische werkwijzen betreffen, maar voor een groot gedeelte natuurlijk ook verband houden met de apparatuur, waarmede het chemische procédé uitgevoerd wordt. Van deze laatste octrooien moge slechts een enkel vermeld worden, dat in 1900 aan

Topham werd verleend voor een methode van opwinding van den gesponnen draad. Naast de bekende werkwijze, waarbij de kunstzijdedraad, wanneer deze uit het spinbad te voorschijn treedt, op roteerende cylinders, spoelen, wordt opgewonden, vond *Topham* namelijk een werkwijze uit om de gesponnen kunstzijdedraad te laten neervallen in een met groote snelheid roteerende pot, waarbij de draad tengevolge van de middelpuntvliedende kracht tegen den wand van deze pot wordt geslagen. Zoo ontstaat binnen in de pot een draadkoek. Nog heden vallen de kunstzijdefabrieken uiteen in die met spoelen- en die met potspinprocédé, welke dus nog steeds de twee methoden voor de opwinding van den gesponnen draad vormen.

* * *

De basisoctrooien voor de vier kunstzijde-procédé's zijn natuurlijk sinds lang verlopen, zoodat deze procédé's zelf thans publiek eigendom zijn geworden en door ieder kunnen worden toegepast. De vele octrooien, welke nog steeds op het gebied van de kunstzijdefabricage worden genomen, betreffen dan ook niet meer de grondprincipes, maar detailpunten van het fabricatiesysteem. Toch is er juist in de laatste jaren omtrent één octrooi op een dezer detailpunten meer te doen geweest, dan met een der basisoctrooien het geval was, reden waarom dit detailpunt, dat momenteel nog steeds in het middelpunt van de belangstelling der kunstzijde-industrie, en met name der Nederlandsche, staat, in deze verhandeling niet onbesproken kan blijven.

Dit detailpunt betreft de uitwendige verschijning van den kunstzijdedraad, die namelijk van nature, wanneer geen bijzondere middelen worden aangewend, een sterk glanzend voorkomen heeft. Oorspronkelijk viel deze glans ook in den smaak van het publiek en men herinnert zich nog wel, hoe in den aanvang van de meer algemeene verbreiding van kunstzijdeproducten, deze producten, bijv. kousen, een sterk glanzenden indruk maakten.

Ook deze eigenschap van kleedingstukken bleek echter onderhevig te zijn aan de wispelturigheden van de mode, want na eenigen tijd kwam de eisch, dat de glans, welke men eerst als bijzonder aantrekkelijk had gezocht, gedeeltelijk moest verdwijnen. Daartoe werd een zoogenaamde halfmatte kunstzijde op de markt gebracht, en er bestaat een onnoemelijk aantal octrooien, welke tot doel hebben om den glans, welke den kunstzijdedraad van nature eigen is, gedeeltelijk weg te nemen. De meeste werkwijzen daartoe bestaan in het brengen van bepaalde stoffen, als hoedanig voornamelijk olie moet worden genoemd, binnen in den draad, waardoor lichtverstrooiende effecten ontstaan, die glansvermindering tengevolge hebben.

De mode bleek echter met dit resultaat nog niet tevreden, en haar eischen gingen nog verder: zij wilde nu kunstzijden kleedingstukken, waaraan de glans nog meer was ontnomen, welke nog matter waren. Om aan dien wensch van de mode te voldoen, welke immers de afzetmogelijkheid van kunstzijdegarens direct beïnvloenceerde, werd het parool dus het zoeken van nog effectiever matteeringsmiddelen. Wanneer men de kunstzijdevakbladen van omstreeks 1928 opslaat, zal men daarin verscheidene artikelen aantreffen, waarin de matteering als het probleem wordt aangeduid, dat niet alleen de kunstzijde-produceerende, doch ook de kunstzijde-verwerkende industrie bezig houdt. Men overdrijft niet, wanneer men vaststelt, dat naar de oplossing van dit probleem in vrijwel alle kunstzijdelaboratoria ter wereld werd gezocht, en het was dan ook een buitengewone verrassing, toen de Amerikaan *Singmaster* in 1929 octrooi aanvraagde op een nieuw matteeringsmiddel, titaandioxyde, dat in eenige phase van de kunstzijdefabricage vóór het spinnen van den draad aan de fabricatiemassa moest worden toegevoegd en

met behulp waarvan het mogelijk bleek om niet alleen driekwart-matte, maar zelfs geheel matte kunstzijde te verkrijgen, waaraan practisch iedere glans was ontnomen.

Van welke beteekenis deze uitvinding was, bleek wel zeer duidelijk uit het feit, dat vrijwel alle kunstzijdefabrieken ter wereld voor de matteering gebruik gingen maken van het door Singmaster aanbevolen titaandioxyde, ja nog sterker, dat heden, negen jaar nadat Singmaster zijn octrooi aanvraag, nog geen equivalent voor dit titaandioxyde is gevonden, zoodat men kan zeggen, dat nog steeds vrijwel alle gematteerde kunstzijde door toevoeging van titaandioxyde is vervaardigd.

Het valt dan ook niet te verwonderen, dat de uitvinding van Singmaster, welke voor de kunstzijde-industrie onontbeerlijk was, immers haar in staat stelde haar product af te leveren met dat voorkomen, dat door de mode verlangd werd, vrijwel zonder uitzondering door iederen belanghebbende werd bestreden, om, indien mogelijk, de schatplichtigheid aan Singmaster te ontgaan. In Amerika werd deze strijd reeds spoedig ten voordeele van Singmaster beslecht en sedert jaren hebben alle Amerikaansche kunstzijdefabrieken een licentie verworven om met titaandioxyde te kunnen matteeren.

In Europa bleken de kansen wisselend te zijn. In Duitschland, Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije werd het Singmaster-octrooi na een oppositie, waarin vrijwel alle Europeesche kunstzijdefabrieken optraden, in de hoogste instantie niet verleend, hoofdzakelijk op den grond dat de matteering met titaandioxyde in 1929 geen uitvindingswaarde zou hebben bezeten.

In de andere Europeesche landen, waar het Singmaster-octrooi was aangevraagd, werd het echter wel verleend, zoo bijv. in Engeland, Polen en Hongarije, zij het in dit laatste land ook in een formulering, welke volgens de bestrijders slechts een beperkte bescherming zou bieden. Ook in België, Frankrijk en Italië werd het Singmaster-octrooi verleend. Nu echter in die landen geen zoogenaamd vooronderzoek plaats vindt, doch op iedere octrooi-aanvraag, wanneer deze slechts aan de formeel vereischten voldoet, een octrooi wordt verleend, valt uit die verleening omtrent de rechtsgeldigheid van het octrooi in die landen niets te concluderen. Daarover wordt eerst een beslissing gekregen, wanneer in een civiele procedure door een bestrijder van het octrooi de nietigverklaring daarvan wordt geëischt. De mogelijkheid, dat dit nog zal geschieden, moet thans echter uitgesloten worden geacht, sedert Courtaulds, en zulks in samenwerking met de andere groote Europeesche kunstzijde-concerns, enkele maanden geleden voor een zeer aanzienlijk bedrag de Europeesche Singmaster-rechten, met uitzondering van Nederland, heeft verworven, daarmede wel bewijzend, welke beteekenis, alle bestrijding en ook de afwijzingen in Duitschland, Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije ten spijt, nog heden ten dage aan de Singmaster-octrooiën moet worden toegekend.

Ook tegen de Nederlandsche octrooi-aanvraag van Singmaster werd een oppositie voor beide instanties van den Octrooiraad gevoerd, waarbij al het nietigheidsmateriaal naar voren werd gebracht, op grond waarvan men in de drie genoemde landen de uitvindingswaarde meende te moeten ontkennen. Beide instanties van den Octrooiraad beslisten echter uitdrukkelijk, dat de matteering van kunstzijde met titaandioxyde ten opzichte van het voorgehouden nietigheidsmateriaal zoowel nieuw was, als uitvindingswaarde bezat.

Het Nederlandsche Singmaster-octrooi werd daarop door de Hollandsche Kunstzijde Industrie voor gemeenschappelijke rekening met de Algemeene Kunstzijde Unie verworven, met als aanvulling daarop een importlicentie in de andere landen, zonder welke een productierecht hier te lande, bij den grooten export van bovengenoemde ondernemingen, im-

mers slechts een betrekkelijke waarde zou hebben.

Over dit Nederlandsche Singmaster-octrooi wordt nu voor verschillende rechtscolleges hier te lande een serie van processen gevoerd, teneinde een beslissing te verkrijgen over de volgende vier principieele punten:

1. Of iedere toevoeging van titaandioxyde tijdens eenige fase der kunstzijdefabricage vóór het moment van het verspinnen, valt onder de werkwijze, zoodals deze in het Nederlandsche Singmaster-octrooi is omschreven. Deze vraag werd in Kort Geding door den President van de Arnhemsche Rechtbank bevestigend beantwoord, welke uitspraak in tweede instantie door het Hof te Arnhem volkomen werd bevestigd. Het bodemgeschil over deze vraag is echter nog ahangig.

2. Of, ook al wordt de onder 1. gestelde vraag bevestigend beantwoord, op grond van het Singmaster-octrooi de invoer in Nederland kan worden belet van kunstzijdegarens, welke in het buitenland zijn vervaardigd volgens de door Singmaster hier geoctrooierde werkwijze. De beantwoording van deze vraag betreffende het Singmaster-octrooi, dat in Nederland alleen verleend is voor een werkwijze en niet voor het daarmede vervaardigde product, hangt, nu art. 30 van de Octrooiwet de bescherming van een werkwijze-octrooi uitstrekt tot de stof, volgens die werkwijze verkregen, af van de beslissing, of kunstzijdegarens als een stof in den zin van de Octrooiwet moeten worden aangemerkt. Deze vraag is door de Haagsche Rechtbank bevestigend beantwoord.

3. Of, bij een bevestigende beantwoording van de onder 2. gestelde vraag, de bescherming van het Singmaster-octrooi zich ook uitstrekt tot de uit kunstzijdegarens vervaardigde producten, zoodals kousen, onderkleeding, enz. Ook deze vraag is door de Haagsche Rechtbank bevestigend beantwoord.

4. Of het Singmaster-octrooi door den Octrooiraad terecht is verleend. In verband met deze vraag zijn drie verschillende nietigheidsacties voor de Haagsche Rechtbank ahangig.

Het behoeft wel geen nader betoog, dat de uitslag van deze processen niet alleen voor de betrokken kunstzijde-industrieën, doch voor de geheele Nederlandsche textielindustrie van het grootste belang is. Immers, wanneer de Nederlandsche rechter de H.K.I. en de A.K.U. op de vier bovengenoemde punten uiteindelijk in het gelijk zou stellen, dan beteekent dat niet minder dan dat de Nederlandsche textielindustrie dientengevolge een natuurlijke contingentering zou hebben verkregen op den invoer van de tegenwoordig algemeen gevraagde gematteerde kunstzijde-artikelen, een contingentering, waartegen zelfs de meest principieele vrijhandelaar wel geen bezwaar zal hebben. Op grond van een wettelijk erkend monopolie zou dan de werkgelegenheid zoowel in de nationale kunstzijde-fabriceerende als in de nationale kunstzijde-verwerkende industrie ten zeerste bevorderd worden, en zou daarmede dus bovendien een zeer belangrijke bijdrage zijn geleverd in het thans sterker dan ooit op den voorgrond tredende beangstigende probleem der werkloosheid.

Mr. I. J. VAN DER VALK.

NEDERLAND ONTWAAKT!

De dagbladen meldden de oprichting van de N.V. Nederlandsche Maatschappij voor Nieuw-Guinea te Amsterdam. Een aantal van de belangrijkste en grootste Maatschappijen, wier werkterrein in Indië ligt, verrichtten tezamen de oprichtingsdaad; zij stichtten een maatschappij, die zich ten doel stelt:

- het exploreren van Nieuw-Guinea teneinde te geraken tot de oprichting van ondernemingen van landbouw en nijverheid in Nieuw-Guinea,
- het oprichten en exploiteren van dergelijke ondernemingen,

c. het verrichten van beheerswerkzaamheden voor soortgelijke ondernemingen van derden, enz.

d. het deelnemen in andere vennootschappen, ondernemingen, consortia enz. enz., alles met uitzondering van ondernemingen tot het winnen, verwerken en verhandelen van goud of aardolieproducten.

Menig oud-Indischman zal, evenals schrijver dezes, bij het lezen van het bovenweergegeven bericht hebben gedacht „eindelijk”. Eindelijk schijnt men in Nederland te gaan begrijpen, dat voor ons land in ons gebiedsdeel in den Oost nog een grote taak is weggelegd. Koloniën beheren is op zichzelf niet voldoende, het brengt den plicht mede die koloniale gebiedsdelen tot ontwikkeling te brengen en daarvoor onze volkskracht en ons volksvermogen beschikbaar te stellen.

* * *

De laatste decennia hebben sterk den indruk gewekt, dat het besef van dien plicht bij ons volk niet meer levendig was. Er zijn in die periode weliswaar nog belangrijke bedragen in ons Indië geïnvesteerd; het aantal Nederlanders, dat in die gewesten werkzaam is, nam ook sinds den oorlog niet onbelangrijk toe, maar dit alles betrof voornamelijk consolidatie en verdieping van reeds verkegen winstbronnen. Met uitzondering van de zeer te waarden exploratie- en ontginningswerkzaamheden van de olieconcerns — ik denk daarbij mede aan de luchtkaartering op Nieuw-Guinea — bleven grootscheepse ontginningen, openlegging van gehele streken en eilanden achterwege. Weliswaar zijn er aanzienlijke kapitalen aan nieuwbouw verwerkt — bijv. het in exploitatie nemen van grote complexen voor de suikercultuur in Zuid Oost-Java, de ontginningen aan Sumatra's Westkust, de oprichting van grote ondernemingen in Z.-Sumatra, de ontwikkeling van de oliewinning bij Palembang en enkele andere — maar deze betroffen toch vrijwel alle meer den verderen uitbouw van het productie-apparaat in reeds geheel in de bestuursfeer opgenomen streken.

Bij de beginnende industrialisatie van Indië was hetzelfde verschijnsel waar te nemen, buitenlanders begonnen er bierfabrieken, een rubberverwerkingsfabriek, een schoenenfabriek, een glasfabriek en verschillende andere bedrijven; het oprichten van fabrieken met Nederlands kapitaal en op Nederlands initiatief dateert eerst van den allerlaatsten tijd en geschiedde (behoudens enkele gunstige uitzonderingen zoals bijv. de vestiging van een Nederlands textielbedrijf) veelal onder sterken aandrang uit Indië zelf.

Wat gemist werd was het besef, dat daar nog veel werk te wachten ligt, dat „de cost voor de baet uit gaat”, dat wie niet waagt ook niet wint en dat het openleggen van nieuwe gebieden meer vereist dan de calculatorische zekerheid van het te verwachten rendement. Zeker, dat rendement is noodzakelijk, wil het streven op den duur succes hebben; alleen die ontginningen, die met een grote mate van waarschijnlijkheid rendabel zullen zijn, rechtvaardigen het besteden van geld en inspanning. Maar toch... er is nog zoiets als de roeping van het koloniserende volk!

Maar men kan niet van het bedrijfsleven en van de kapitaalverstrekkers verlangen, dat zij uitsluitend het risico zouden nemen en dat zij zich ertoe zouden zetten *alleen* de vele weerstanden te overwinnen, die liggen op den weg van hem, die van een onherbergzaam en vaak moeilijk bereikbaar oerwoud een bloeiende onderneming of een welvarend nijverheidscentrum wil maken.

Om zoiets met kans op succes te kunnen ondernemen moeten een aantal voorwaarden vervuld zijn, waarvan de belangrijkste als regel verre uitgaan boven de draagkracht van den particulieren ondernemer. Wil een dergelijke opzet kans van slagen hebben, dan zal minstens de streek van vestiging uit

een gezondheidsobgpunt beschouwd, bewoonbaar moeten zijn gemaakt, dan zullen de transportweerstandtussen de winningsplaatsen en de meest in aanmerking komende markten moeten vallen binnen de marge tussen een redelijke kostprijs en een vermoedelijke verkoopprijs, dan zal de veiligheid van de betrokken streek tot op zekere hoogte moeten zijn gewaarborgd.

Het verzorgen van deze voorwaarden nu kan niet worden verlangd van die ondernemers, die de eersten zijn om een gebied te willen helpen ontsluiten, temeer niet omdat het op die wijze verkregen voordeel veel verder reikt dan het directe belang van de betrokken ondernemers en zeker van veel duurzamer aard zal zijn dan de mogelijkheid tot winstgevende exploitatie van den eersten opzet. Hier ligt kennelijk een taak, een grote taak, voor de Overheid.

* * *

De opzet van de Nederlandsche Maatschappij voor Nieuw-Guinea is voorlopig klein, van een statutair kapitaal van f 2.100.000 was bij de oprichting nog geen 5 ton geplaatst: voor exploratie voorlopig voldoende, maar duidelijk nog niet bedoeld voor meer. Die voorzichtigheid is te begrijpen; na de olie-industrie — die in sterker mate haar eigen eisen heeft, en zich met name voor wat betreft het transport van het verkregen massaproduct zelve weet te helpen, — tonen nu cultuurmaatschappijen, banken en grote handelsondernemingen, dat ook zij initiatief durven nemen, een initiatief dat t.z.t., als de technische exploratie-uitkomsten niet al te zeer tegenvallen, zeker zal kunnen leiden tot bereidheid tot nemen van risico's en doen van daden in groten oud-Hollandsen stijl!

Maar... dan begripte de Regering de taak, die hier voor Haar ligt. Dan tone men in overheidskringen ook initiatief te durven nemen, dan werke men uit die projecten van assainering, van uitbouw van het gezagsapparaat en van het vervoersapparaat (wegenbouw en vliegveldaanleg, eventueel spoorwegaanleg, al lijkt dat laatste in dezen tijd niet waarschijnlijk meer), dan houde men voeling met de initiatiefnemers en dan zorge men dat *tijdig* in die streken, waar de proeven aantonen, dat de technisch beste resultaten te verwachten zijn, de boven bedoelde voornaamste voorwaarden, noodzakelijk wil het particulier initiatief kans van slagen hebben, zijn vervuld.

Alleen als wij in dien geest de verdere uitbouw van Nederlands-Indië aanvatten kunnen wij in het oog van de wereld duidelijk aantonen, dat ook een klein land in staat kan zijn een groot overzees gebiedsdeel tot volledige ontginning en exploitatie te brengen, tot heil van het gehele Koninkrijk en zijn inwoners.

COOL.

EEN TRIEST RECORD. RUBBERRESTRICTIE 55 pCt.

Wij eindigden onze beschouwing in het nummer van 6 April jl. van dit weekblad met de mededeeling, dat hoewel aangenomen mocht worden, dat op de vorige prijsdaling een technisch herstel boven het toenmalig niveau van 5½ d. zou volgen, een dergelijke prijs beter de werkelijkheid weerspiegelde dan een redelijke prijs zou doen. Wij hebben toen uitvoerig uiteengezet, dat de rubberpositie verre van fraai is en behoeven dus niet in herhaling te treden. Het Internationale Rubbercomité heeft daarvan de consequenties moeten aanvaarden en in zijn vergadering van 31 Mei jl. de restrictie voor het derde kwartaal op 55 pCt. vastgesteld. Indien men bedenkt, dat in luttele maanden het toegelaten uitvoerpercentage van 90 tot 45, dus tot de helft, teruggebracht is, zijn er niet veel woorden nodig om uiteen te zetten hoe de toestand der rubbermarkt is.

En nog zal dit niet voldoende zijn om tot een belangrijke vermindering van de voorraden tegenover die op einde 1937 of zelfs ten opzichte van eind April jl. te komen. Immers, zetten wij deze gegevens om in

cijfers ¹⁾, dan doet de volgende tabel zien hoe de toestand zich kan ontwikkelen:

	Geraamd wereldverbruik in consumptielanden	
Totale netto-wereld-uitvoer in eerste 4 mnd.	311.808 ton	273.918 ton
onder-export der quota-landen incl. carry-over	20.433 „	
export Mei t/m. September der quota-landen	275.241 „	
export Mei t/m. September Siam, Fr. Indo-China en outsiders	42.518 „	
over Mei t/m. September exporten	338.192 ton	316.082 ton *)
Exporten, resp. verbruik over eerste 9 maanden geraamd	650.000 ton	590.000 ton

*) Wereldverbruik van Mei t/m. September.

Nu mag weliswaar worden aangenomen, dat de onder-export ook per einde September nog gedeeltelijk zal bestaan — hoewel hij kan worden opgeheven — doch zelfs dan zou het resultaat alleen nog maar zijn, dat er evenwicht zou zijn tusschen de netto-uitvoeren en het verbruik. Wat dit laatste betreft, wij hebben aangenomen, dat het zich zoo ongeveer op het peil van April zal blijven bewegen; het is uiteraard bij den tegenwoordigen wereldtoestand onmogelijk zich daarvan een nauwkeurig beeld voor de nabije toekomst te vormen. Immers, aan den eenen kant zijn er symptomen, die op een verdere daling van de conjunctuur wijzen, doch daartegenover staan ook feiten, die een grootere vraag naar rubber zouden kunnen brengen, feiten, die wij kunnen samenvatten in de begrippen politieke onzekerheid en be wapening.

Bovenstaande cijfers bewijzen toch in elk geval wel afdoende, dat er heel wat zou moeten gebeuren, om de verhoudingen grondig te wijzigen en dit te meer, indien men bedenkt, dat per einde April de wereldvoorraad buiten de restrictiegebieden niet minder dan 567.000 ton bedroeg, of op basis van het April-verbruik bijna 9 maanden wereldconsumptie.

De markt, hoewel verrast door de onverwacht groote verscherping der restrictie, reageerde, behoudens op het eerste moment, nagenoeg niet en bleef te Londen op een niveau van 5% d. hangen. En tot een reactie in gunstigen zin was dan ook, naar het ons voorkomt, in het geheel geen aanleiding. Het Comité had thans alle factoren eens niet tegen; ware dit wel zoo geweest, dan zou de prijs vermoedelijk scherp zijn gedaald, want feitelijk is een dergelijke verscherping een zuiver baissomotief. Immers, zelfs al zou er een verbetering van de statistische positie uit resulteeren, dan kan dit toch geen verandering van teekenis in de statistische positie teweegbrengen, omdat het weinig verschil maakt of de voorraad 525.000 of 575.000 ton bedraagt, zolang er nog een dergelijk surplus is en de bedoeling kan redelijkerwijze dus alleen zijn geweest, om een verder accumuleeren van den stock te voorkomen, d.w.z. dat ook het Comité niet optimistisch is ten aanzien van het verbruik in de naaste toekomst.

De bedoeling kan immers al evenmin zijn geweest een prijsstijging te veroorzaken; zulk een gedachten-gang zou doen veronderstellen, dat men ware uitgegaan van de gedachte van een causaal verband tusschen de mutaties in den voorraad en den prijs. Een dergelijk causaal verband zou voor de prijsvorming een simpele quantiteiten-theorie doen veronderstellen, die bij personen, die in nauw contact met het economisch leven staan, niet mag worden verwacht. Wel kan de bedoeling geweest zijn, om, gezien den algemeenen toestand, door een extra-verscherping der beperking een psychologisch verklaarbare gunstige stemming

¹⁾ Voor zoover bekend, ontleend aan het bulletin van het Internationale Rubber Comité.

te krijgen en daardoor een verdere prijsdaling te voorkomen.

Algemeen toch rekende de markt met een vergroting der beperking van 10 pCt. en door er nu een schepje op te doen, trachtte men te voorkomen, dat teleurgestelde haussiers tot afwikkeling van posities overgingen. En dit schijnt dan ook inderdaad niet in groote mate te zijn gebeurd. Wel werden posities afgewikkeld en kwam er eenig aanbod van de eerste hand los, die met den verkoop op het besluit van het comité had gewacht, doch van grooten omvang was dit niet. De prijs is ook inderdaad ongeveer gehandhaafd gebleven en hoewel zulks dan, naar kon worden aangenomen, moest geschieden beneden het niveau, dat algemeen als redelijk wordt aangenomen, beteekent dit op zichzelf reeds winst.

Overigens moet het besluit voor het Comité zeer moeilijk zijn geweest, want voor de producenten beteekent het, dat hun bedrijfsvoering verder zal worden bemoeilijkt en dat de resultaten minder gunstig zullen worden. Teneinde dit te voorkomen gaan er den laatsten tijd stemmen op om ook voor rubber te komen tot de vorming van een *bufferpool*. Daarover in een volgend artikel.

J. F. H.

OBLIGATIE- EN AANDEELMARKT IN TIJDEN VAN KAPITAALOVERVLOED EN POLITIEKE SPANNING.

(De kapitaalmarkt in Mei 1938.)

Obligatiemarkt.

In veel mindere mate dan de aandelenmarkt heeft de *obligatiemarkt* den invloed der vooral in politiek opzicht sterk bewogen laatste weken ondergaan. Op zichzelf behoeft dit natuurlijk geen verwondering te wekken, want een van de kenmerken van de obligatiemarkt is — of dient te zijn — de, vergeleken met de aandelenmarkt, grootere stabiliteit; maar dat de koersverliezen die de goede Nederlandsche beleggingsfondsen hebben geleden zelfs in de dagen der grootste spanning zoo miniem bleven, was méér dan waarop men had mogen rekenen of hopen. Zeker, de — ondanks eenige afvloeiing van buitenlandsch kapitaal — onverminderd aanhoudende ruimte op de geld- en kapitaalmarkt, zal voor het koerspeil een steun zijn geweest, waardoor ook het kleine bedrag Nederlandsche obligaties, dat b.v. na de stabilisatie van den Franschen Franc werd aangeboden, zonder moeite te plaatsen was, maar zonder het vertrouwen in deze fondsen zou het koersverloop toch wel anders zijn geweest.

Beide factoren, vertrouwen en geldruimte, maaken het voorts mogelijk, dat de activiteit op *emissiegebied*, alhoewel niet bepaald van grooten omvang, toch met slechts geringe onderbrekingen voortgang kon vinden, en niet het minst interessante in de afgelopen maand waren juist de voorwaarden, waaronder nieuwe leeningen konden worden aangeboden, al was om direct te noemen redenen, lang niet allen succes beschoren. Wat de emissievoorwaarden betreft, hebben nu ook verschillende *gemeenten* en één *provincie* leeningen van het 3—3½ pCt. rentetype aangeboden (Haarlem, Voorburg II, Den Haag en te voren Rotterdam, Dordrecht, Oldenzaal en Voorburg I; voorts Noord-Holland), waarbij de 3 pCt. rente in de meeste gevallen gedurende 10 jaren (in sommige echter langer) en de 3½ pCt. voor den meestal langere rest van den looptijd van kracht is. Groningen emitteerde een 3¼ pCt. leening.

Opmerkelijk is, zooals uit het volgende overzicht ¹⁾ van alle ter openbare inschrijving aangeboden leeningen met „gestaffelde” interest blijkt, dat in den laatsten tijd de tendens naar voren komt, de periode der lagere rente ten koste van den looptijd der hogere te doen toenemen.

¹⁾ Dit overzicht is samengesteld door het Nederlandsch Economisch Instituut.

Looptijden van 3—3½ % emissies.

	Datum van uitgifte	Bedrag in mill. gld.	Koers van uitgifte	Looptijd van 3 % gedeelte		Looptijd van 3½ % gedeelte	
				jaar	%	jaar	%
<i>Staat</i>	1938		%				
Koninkrijk der Nederlanden	27 Jan.	1,672,000	99½	10	26	28	74
<i>Provinciën</i>							
Provincie Noord-Holland	25 Febr.	34,883	100½	10	31	22	69
<i>Gemeenten</i>							
Gemeente Voorburg	11 Febr.	2,025	99½	10	25	30	75
Gemeente Rotterdam	3 Mrt.	24,360	100	14	50	14	50
Gemeente Dordrecht	15 „	6,700	100	10	26	28	74
Gemeente Oldenzaal	16 „	0,719	99½	10	26	28	74
Gemeente Haarlem	12 Mei	13,193	99½	10	39	16	61
Gemeente Voorburg	17 „	3,000	99½	15	43	20	57
Gemeente 's-Gravenhage	1 Juni	12,140	100	15	43	20	57
<i>Hypotheekbanken</i>							
N.V. Utrechtsche Hypotheekbank	Mei	—	99½	11	22	40	78

Looptijden van 2½—3 % emissies.

	Datum van uitgifte	Bedrag in mill. gld.	Koers van uitgifte	Looptijd van 2½ % gedeelte		Looptijd van 3 % gedeelte	
			%	jaar	%	jaar	%
<i>Provinciën</i>							
Provincie Noord-Holland	10 Mrt.	6,180	100	8	53	7	47

Looptijden van gelijktijdig uitgegeven 2½ en 3 % leeningen.

<i>Provinciën</i>		Datum van uitgifte	Bedrag in mill. gld.	Koers van uitgifte	Looptijd van 2½ % gedeelte		Looptijd van 3 % gedeelte	
				%	jaar	%	jaar	%
Provincie Noord-Holland (2½ % leening)		10 Mrt.	3,340	101	10	29		
„ „ (3 % leening)		„	10,189	99½			34	71
Provincie Gelderland (2½ % leening)		11 Mrt.	11,040	101½	8	50		
„ „ (3 % leening)		„	12,281	100½			16	50

Ook *hypotheekbanken* hebben dezen leeningsvorm gekozen (de Friesch-Groningsche, de Nederlandsche, de Nationale en de Utrechtsche), terwijl twee instellingen den stouten stap hebben gewaagd, om 3 pCt. pandbrieven uit te geven (de Friesch-Hollandsche en de Rotterdamsche). Slechts terloops zij opgemerkt, dat er van de Nationale en de Rotterdamsche Hypotheekbank nog steeds 3 pCt. pandbrieven in omloop zijn, geëmitteerd in het laatst der vorige eeuw.

Het betrekkelijk geringe succes der nieuwe gemeentelijke leeningen is ongetwijfeld toe te schrijven aan de actie van het *beleggersfront*, dat openlijk verklaarde op de betrokken leeningen (Groningen, Haarlem, Voorburg II, Leeuwarden, Arnhem en Den Haag) niet in te schrijven, daar deze niet aan de door het front bekend gemaakte minimum-eischen voldeden. Maar omgekeerd blijkt uit het feit, dat deze nieuwe leeningen op een enkele uitzondering na, geen disagio deden, dat de emittenten overtuigd waren en zijn, de niet geplaatste bedragen zonder moeite te kunnen „slijten” en daarom met de plaatsing geen haast maakten.

De verlaging der pandbriefrente doet zich ook bij de z.g. *scheepshypotheekbanken* gevoelen, waar de 3½ pCt. (niet de 3—3½ pCt.) pandbrief geleidelijk veld wint.

De groote beleggers zijn natuurlijk aan de directieven van het beleggersfront gebonden en kunnen het probleem, om toch minstens 3½ pCt. rente van prima beleggingen te maken (waartoe bijv. tal van verzekeringsmaatschappijen, die haar tarieven op 3½ of 3 pCt.-basis hebben gebracht, gedwongen zijn) niet anders oplossen dan door de opneming van weliswaar groote zekerheid biedende, maar toch minder courante leeningen in haar portefeuille, dus vooral van *onderhandsche leeningen*. Uit het jaarverslag van de Eerste Hollandsche Levensverzekering-Bank blijkt, dat terwijl het effectenbezit van 20.44 pCt. der totale beleggingen in 1936 tot 12.25 pCt. in 1937 verminderde, de leeningen op schuldbekentenis aan openbare lichamen van 21.02 pCt. tot 27.77 pCt. zijn gestegen. Naast deze groote beleggers staan andere, eveneens belangrijke, die echter vooral als geldgevers op de geldmarkt plachten op te treden, zooals sommige groote cultuurmaatschappijen, waarvan er een enkele nu ook tot de afsluiting van onderhandsche leeningen (kasgeldleeningen?) is overgegaan.

Een ongetwijfeld voor den particulieren belegger en voor de groote „beroepsbeleggers” belangrijk vraagstuk — de *samenwerking tusschen Spaarbank en Levensverzekering* — zal op de algemeene vergadering van den Nederlandschen Spaarbankbond op 24 Juni a.s. worden behandeld; de beide praeadviseurs, prof. dr. Holwerda en mr. E. Land, meenen, dat zekere samenwerking mogelijk is, b.v. door bevordering van sparen ter betaling der verzekeringspremies, maar ook storting der verzekeringspenningen op spaarbankrekeningen.

Buitenlandsche obligaties.

Niet alle leeningen dragen „beleggingskarakter”, en vooral kan slechts aan een vrij beperkt aantal *buitenlandsche leeningen* genoteerd ter Beurze van Amsterdam deze kwaliteit worden toegekend. Men dient daarbij te onderscheiden tusschen de op Gulden en op andere valuta's luidende leeningen of — in sommige gevallen — tusschen de op Gulden, Dollars en Ponden luidende, en de overige leeningen. Een bijzonder frappant voorbeeld van de uiteenlopende koersbeweging dezer beide groepen van leeningen hebben de *Belgische* te zien gegeven. Onder den indruk van de stabilisatie van den Franschen Franc op een peil ongeveer een zesde lager dan dat van den Belgischen, hebben sommige kringen in België en in het buitenland, een nieuwe — vierde — officieele depreciatie van het Belgisch ruilmiddel spoedig verwacht, zooals ook uit het groote disagio voor termijn-Belga's bleek, en dat had tot gevolg, dat Belgische leeningen luidende in Belgische Francs tot een niveau daalden, dat ongeveer overeenkwam met een verlaging der Francwaarde van 6 op 5 Nederlandsche cents. Alhoewel niet gehéél onbeïnvloed door deze onrust, hielden zich echter Belgische Gulden- en Pondenleeningen goed op peil.

Fransche leeningen waren na de devaluatie van den Franschen franc vast, al waren de koerswinsten van de op Francs luidende leeningen relatief veel sterker dan die van de Guldenleeningen. *Duitsche* leeningen worden, afgescheiden van politieke factoren, beïnvloed door het feit, dat de meesten door de crediteuren mogen worden afgelost en wel in „Kreditsperrmarken”, hetgeen tot gevolg heeft, dat de koers, gezien de geringe waarde van de verschillende soorten Sperrmarken, onder permanenten druk staat. Bij de a.s. onderhandelingen betreffende een nieuwe

transferovereenkomst zullen vermoedelijk deze en andere nadeelen, die de Nederlandsche bezitter van Duitsche effecten, vorderingen op Duitschland, onroerend goed enz. niet zoozeer door de renteverlaging dan wel door de gestadige verscherping der Duitsche deviezenbepalingen ondervindt en waarover de dagbladen en de financieele pers herhaaldelijk schreven, door de Nederlandsche delegatie onder het oog der Duitsche gedelegeerden worden gebracht. Overigens hoopt men vrij algemeen, dat deze onderhandelingen tot een verlenging en vernieuwing der bestaande overeenkomst zullen leiden.

Aandeelenmarkt.

De minder optimistische beursstemming heeft de introductie ter beurze van Amsterdam van talrijke *Amerikaansche aandeelen*, die te New-York tot de meest courant verhandelde soorten behooren, niet kunnen verhinderen. Daaronder waren in den laatsten tijd zoowel „zware” fondsen zoals Allied Chemical en Dupont de Nemours, als ook zeer „lichte”, zoals Packard of sommige olie-aandeelen. Wat deze laatste betreft, zijn er van de aandeelen der groote Standard Oil maatschappijen alleen Standard Oil Co. of Indiana nog niet te Amsterdam genoteerd, terwijl, wat betreft de groote onafhankelijke ondernemingen, juist de aandeelen van de twee allergrootste, de Texas Corp. en de Gulf Oil Corp., hier ontbreken, hetgeen des te opvallender is, omdat juist de Texas Corp. sinds tientallen jaren in Nederland (en sinds eenigen tijd ook in Nederlandsch-Indië) werkt en één van de drie groote concerns is die op de Nederlandsche benzinemarkt beheerschenden invloed bezitten (de Gulf Oil werkt, al is het in bescheiden omvang, eveneens in Nederland). Van de groote Amerikaanse standaard-fondsen ontbreken er thans maar weinige op de Amsterdamsche beurs (bijv. Union Carbide, Eastman Kodak, Westinghouse; ook Douglas Aircraft ware, van beursstandpunt uit, in dit verband te noemen). Van de zestien aandeelen, die ter beurze van New-York in 1937 een omzet van elk meer dan 3.000.000 stuks hebben bereikt, ontbreekt er te Amsterdam nog maar één enkele: de aandeelen Electric Power & Light. De Nederlandsche kapitaalbezitter heeft dus, wat aandeelen betreft, zeer zeker ook te Amsterdam een bijzonder ruime en elders in Europa niet aan te treffen keuze uit goede (en soms ook minder goede) Amerikaanse aandeelen.

Gebeurtenissen ter beurze van *Parijs* behooren meestal niet tot de factoren, die het koersverloop te Amsterdam sterk beïnvloeden, tenzij dat in tijden van Fransche kapitaalvlucht of kapitaalrepatriëring, aankopen of verkoopen voor Fransche rekening geschieden. Deze aan- en verkoopen betroffen in de eerste plaats aandeelen Koninklijke, en in de tweede plaats andere Nederlandsche fondsen met internationale reputatie zoals Handelsvereniging Amsterdam, Philips Gloeilampen enz. Ongetwijfeld was na de stabilisatie van den Franschen Franc een druk op de koersen dezer fondsen — en daardoor ook op die van andere waarden — vast te stellen, maar van beslissenden invloed was zij toch niet.

Evenmin kan men dit van de talrijke *aankondigingen van dividenden* beweren, al beteekenden deze declaraties in de meeste gevallen tevens de aankondiging van een verhooging of van een hervatting der dividendbetalingen. Afgezien daarvan, dat de beurs sterker door politieke en conjunctuurzorgen werd beheerscht, dan door overwegingen betreffende de winstcapaciteit der afzonderlijke ondernemingen, bleek opnieuw, dat dividendaankondigingen meestal een sterkeren indruk maken wanneer zij verlagingen of passeering van het dividend meebrengen, dan wanneer het tegenovergestelde het geval is. Men is in beurskringen en daarbuiten geneigd, de betrekkelijk geringe gevoeligheid van de beurs voor gunstige divi-

denddeclaraties daarmede te verklaren, dat de beurs zich niet naar het verleden, maar naar de toekomst pleegt te richten. Dit moge juist zijn; maar wie de mentaliteit der besturen der groote industriele en commercieele ondernemingen kent, die tot verhooging of hervatting van het dividend slechts plegen te beslissen, wanneer de resultaten van het afgelopen jaar dit ruimschoots mogelijk maken en bovendien de vooruitzichten gunstig zijn — anders houden zij liever de met de dividendbetaling gemoeide bedragen geheel in het bedrijf —, die zal in de talrijke verhoogingen en hervattingen der dividendbetalingen toch wel een aanwijzing zien, dat de leiders van Nederlandsche bedrijfsleven niet al te pessimistisch betreffende de toekomst zijn. Tot zeer groote reserveeringen enz. hebben vooral de *scheepvaartmaatschappijen* besloten, die van de inderdaad schitterende winsten van het afgelopen jaar zestig, zeventig of tachtig procent in het bedrijf houden, maar desondanks behoorlijke dividenden kunnen uitkeeren.

Men mag overigens het bedrag van dergelijke uitkeeringen noch voor de aandeelenbezitters noch voor de internationale en de nationale kapitaalmarkt in zijn geheel onderschatten; met het 17 pCt. beloopende dividend van de *Koninklijke* is een bedrag van iets meer dan f 85.000.000 gemoeid, (waarvan meer dan f 30.000.000 reeds als interimdividend betaald), met de 25 pCt. van de *Handelsvereniging Amsterdam* bereikt men de f 10.000.000. Juist deze twee dividend-aankondigingen waren het ook, die op de geheele beursstemming gedurende enkele dagen hun stempel drukten. Het dividend der Koninklijke heeft een zekere teleurstelling tot gevolg gehad, en dat van de H.V.A. scheen de — om met Vondel te spreken — „kommerziecke beurs” met een vleugje optimisme te bezielen. Geheel zonder invloed op de beursstemming bleven echter de 25 (18) pCt. dividend der *Billiton Mij.*

Ook het dividend der *Unilever* had geen verhoogde belangstelling voor de aandeelenmarkt tot gevolg; méér indruk maakten de gegevens, die de voorzitters der Britsche en der Nederlandsche zustermaatschappijen in de aandeelhoudersvergaderingen verstrekten. Men heeft daaruit kunnen berekenen, dat het *Unilever-concern* tot de allergrootste industriele concerns van de wereld behoort, zooals uit de volgende vergelijking der omzetten van sommige wereldondernemingen blijkt:

Omzetten van eenige groote industriele concerns met internationaal bedrijf.

Maatschappij	Omzet mill. Gld.
General Motors	2892
U. S. Steel	2512
Standard Oil Co., New Jersey	2356
American Tel. & Tel.	1893
Unilever	1700

Jammer genoeg publiceert de Koninklijke-Shell-groep geen omzetcijfers, en doen dit ook tal van andere groote Europeesche concerns zooals bijv. I.G. Farbenindustrie, Stahlverein, Imperial Chemicals niet. Een dergelijke publicatie zou echter, ook bij kleinere ondernemingen, voor aandeelhouders een waardevol gegeven zijn niet slechts om van jaar tot jaar de dynamiek of statiek van hun ondernemingen te volgen, maar ook om de plaats te bepalen, die deze in den kring van gelijksoortige bedrijven innemen.

In het loopende jaar zullen deze omzetten bij nagenoeg alle ondernemingen kleiner zijn dan in 1937; immers zijn de grondstoffenprijzen sterk gedaald, en is ook de afzet volgens de hoeveelheid sterk verminderd. Juist deze overwegingen zijn het, die, naast de politieke, voor de trage en meestal lusteloze of zwakke houding der meeste internationale beurzen en zeer zeker ook der Amsterdamsche beurs aansprakelijk zijn.

W. MAUTNER.

BUITENLANDSCHE MEDEWERKING. FRANKRIJK'S PRODUCTIE- EN KOLONIAAL- PROGRAMMA.

Dr. Herbert Weichmann te Parijs schrijft ons:

In Economisch-Statistische Berichten van 11 Mei jl. stelden wij voorop, dat een definitieve beoordeeling van de saneeringsmaatregelen der Fransche regeering niet vóór de afkondiging der destijds reeds aangekondigde zgn. tweede reeks noodverordeningen mogelijk zou zijn. Deze tweede reeks is thans bekend gemaakt en bevat, zooals werd verwacht, na de maatregelen tot het in evenwicht brengen van de staatsfinanciën, na de herwaardeering van de Fransche munt en ná de eerste credietpolitieke maatregelen tot stimuleering van de productie, de eigenlijke verordeningen op het gebied van de productiepolitiek.

De tweede reeks noodverordeningen kenmerkt zich daarmee als het voornaamste gedeelte van het saneeringsprogramma van het kabinet-Daladier. Men heeft het den vorm gegeven van een economisch 2½-jaren-plan, waarin de Staat met inzet van groote financiële middelen en van zijn wetgevende macht zich tot taak stelt de industriele bedrijvigheid te stimuleeren.

1. De inhoud van het programma.

Van de vele verordeningen zijn inzonderheid van beteekenis:

A. de maatregelen tot het stimuleeren van den afzet op de binnenlandsche markt,

B. de bepalingen inzake de ontwikkeling van het koloniale rijk, en tenslotte

C. de sociale maatregelen.

A. *Maatregelen tot het stimuleeren van de binnenlandsche markt.*

Dit deel van de verordeningen valt uiteen in twee gedeelten:

a. een programma tot het uitvoeren van openbare werken, en

b. een aantal maatregelen tot het doen herleven van het particulier initiatief.

Het openbare werkenprogramma betreft in de eerste plaats den aanleg van havens, kanalen en wegen; den aanleg over het geheele land van water- en electriciteitswerken; de oprichting van scholen en ziekenhuizen en het op groote schaal verbeteren van de woongelegenheden. Deze werkzaamheden zullen een bedrag van Frs. 11 milliard vergen in 2½ jaar te besteden. Van dit bedrag zal de Staat Frs. 6 milliard voor haar rekening nemen en de gemeenten Frs. 5 milliard.

Het is dan de bedoeling, dat dit programma van openbare werken met overheidsmiddelen wordt aangevuld door opdrachten van het particuliere bedrijfsleven, daartoe gestimuleerd door overheidsmaatregelen. In de grootindustrie wordt de uitbreiding van waterkrachtwerken voor een totaal van Frs. 3 milliard uit de middelen van de betrokken industrie zelf aangekondigd; in de middel- en kleinindustrie zal de regeering door wijziging van leeningvoorwaarden, vergemakkelijking der herdisconteeringsmogelijkheden en doteeren van de verschillende daarvoor in aanmerking komende credietinstellingen, de noodige bedrijfsmiddelen voor de uitvoering van investeringen ter beschikking van de ondernemingen doen stellen. De in dit kader te mobiliseeren credieten worden op Frs. 3 milliard geraamd.

In totaal genomen voorziet dus dit gedeelte van de nieuwe noodverordeningen in een kapitaalinvestatie van Frs. 17 milliard, over ongeveer 30 maanden verdeeld. Bovendien worden de mogelijkheden voor de ondernemingen om zelf kapitaal op te nemen, vergroot, doordat onder bepaalde voorwaarden een zoodanige vergoeding van rente in uitzicht wordt gesteld, dat de effectieve rentelast voor investeringscredieten tot 3 à 4 pCt., dus tot ver beneden het huidige renteniveau, wordt verminderd.

„Bij „Empire” politiek op grotere schaal.”

Het werkverschaffingsprogramma, dat dient tot het stimuleeren van de binnenlandsche markt, wordt vervolgens aangevuld met maatregelen ter bevordering van den uitvoer, in het bijzonder echter met een samenstel van bijzondere maatregelen voor een doelbewuste Fransche „empire”politiek.

Ter bevordering van den uitvoer in het algemeen brengen de verordeningen weinig nieuws. Uitbreiding van het stelsel van exportverzekering; belastingverlagingen en rentevergoedingen; bevordering van aaneensluiten van exporteerende bedrijfstakken en overheidsbijdragen in de kosten voor naar het buitenland gezonden studiecommissies, ziedaar ongeveer de op dit gebied voorgestelde maatregelen.

De bovenbedoelde Fransche empirepolitiek is belichaamd in een belangrijke reeks speciale verordeningen, welke op het eerste gezicht weinig samenhang vertoonen, doch wel degelijk een doelbewust innerlijk verband hebben.

In de eerste plaats wordt een reeks maatregelen voorgesteld, met de bedoeling de uitvoer van de Koloniën naar het Moederland te stimuleeren. De reeds bestaande kwaliteitsvoorschriften, welke betrekking hadden op uit de Fransche koloniën geleverde producten, worden nu uitgebreid tot uit de niet-Fransche gebieden in Frankrijk binnenkomende koloniale producten. Zelfs is de mogelijkheid open gehouden om door een invoerverbod minderwaardige artikelen te weren. Bovendien worden de locale koloniale overheden gemachtigd preferentieele uitvoerrechten in te stellen met de strekking om den uitvoer naar Frankrijk te bevorderen.

Voor Marokko zijn speciale verbeteringen aangebracht in de douanebepalingen teneinde de aanvoer van Marokkaansche ruwe oliën naar Fransche raffinaderijen op gelijke basis te kunnen doen geschieden, als de aanvoer van Fransche ruwe olie. Ook voor Marokkaansche anthraciet zijn bepaalde tariefmaatregelen aangekondigd met de bedoeling deze anthraciet in staat te stellen de invoer uit andere landen in Frankrijk te verdringen.

Tenslotte wordt uitbreiding gegeven aan de bestaande politiek van speciale tarieven. Voor koffie bijv. kende men tot nu toe slechts een speciaal invoertarief, waarvan de opbrengst, voor zoover van koloniale geïmporteerde koffie afkomstig, ten behoeve van het betrokken gebied werd aangewend teneinde daarmee de productie aan te moedigen en de kwaliteit te verbeteren. Dit invoerrecht is thans aanzienlijk verhoogd en wel van 20 op 40 centimes voor ongebrande en van 30 op 60 centimes voor gebrande of gemalen koffie. Stimuleering van het gebruik van Indo-Chineesche thee in Frankrijk en Noord-Afrika wil men bereiken door een bedrag van 500.000 frs., afkomstig uit reeds vroeger tot stand gebrachte tariefverhoogingen, te bestemmen voor een propaganda-fonds. De afzet van cacao wil men bevorderen door het gebruik eveneens uit de middelen van een fonds te propageeren, welk fonds men wil voeden uit een speciaal geschapen invoerrecht dat 1.3 milliard Frs. moet opbrengen.

De uitvoer van Frankrijk naar de Koloniën is in het nieuwe programma evenmin vergeten. Naar aanleiding van het uitvoeroverschot van Fransch West-Afrika in het verkeer met het Moederland wordt de reeds van vroeger dateerende politiek van tariefbegunstiging nog verder uitgebreid en een volkomen aanpassing van in- en uitvoertarieven van deze kolonie en Frankrijk zelf aangekondigd.

Ook het bedrijfsleven in de koloniën wil men stimuleeren, waartoe de koloniale circulatiebanken gemachtigd worden op ruimere basis voorschotten te verstrekken. Gelijkijdig verhoogt men de bedragen die uit de staatsleeningen bestemd zijn voor de versterking van de weermacht in de koloniale gebieden; op deze wijze trekt men 400 miljoen Frs. meer uit voor

Indo-China en 200 miljoen Frs. voor Fransch West- en Centraal-Afrika, inclusief Madagascar.

Tenslotte wil men bij de groote, Fransche havenplaatsen vrijhavengebieden instellen om zodoende het scheepsverkeer met koloniën en buitenland alsmede het transito-verkeer te bevorderen. De bedoeling van deze maatregelen is tevens, dat daardoor op die plaatsen internationale grondstofmarkten zullen ontstaan.

C. Sociale maatregelen.

Op sociaal gebied brengt de tweede reeks verordeningen thans de eerste praktische maatregelen inzake de verlichting van de bepalingen inzake den werktijd, zooals in de eerste serie was aangekondigd. De 40-urige werkweek wordt niet opgegeven, echter soepeler toegepast. Niet-verbruikte werkuren kunnen in de toekomst zonder allerlei administratieve rompslomp worden ingehaald; de vaststelling van overuren is vergemakkelijkt en eveneens het invoeren van het meer-ploegenstelsel. De 40-urige werkweek is zodoende geworden tot een arbeidsregeling van 2.000 uren per jaar.

2. De beteekenis van de noodverordeningen.

Na vele wederwaardigheden heeft dus nu ook Frankrijk zijn economisch programma. Is het echter in zijn opzet wel geschikt de crisis definitief te liquideeren?

De maatregelen op sociaal gebied voldoen niet aan alle eischen, welke van ondernemerszijde werden gesteld. Het gevaarlijke punt van het stakingsstatuut heeft men nog niet aangedurfd. De nieuwe redactie van de bepalingen voor de toepassing van de 40-urige werkweek is ook thans nog steeds zeer gecompliceerd. De bedrijven kunnen ook thans nog niet zonder veel moeite die maatregelen snel doorvoeren, die de bedrijfssituatie noodzakelijk maken. Niettemin vormt de thans tot stand te brengen wijziging een enormen vooruitgang. Ondernemers en arbeiders konden eindelijk tot overeenstemming komen. Indien nu eerst maar grotere arbeidsmogelijkheden ontstaan, gepaard gaande met vermindering van de werkloosheid, bestaat er gegronde hoop, dat met de thans beraamde doorbraak van de starre werktijdbepalingen ook verdere, voor de economische ontwikkeling geschikte, sociale maatregelen zullen kunnen worden genomen.

Het productieprogramma heeft bij vergelijking met andere soortgelijke concepties vóór, dat de erin vervatte pogingen tot het op gang brengen der bedrijvigheid niet uitsluitend steunen op het geven van orders aan de bewapeningsindustrie, dus op de voortbrenging van improductieve goederen, doch integendeel op maatregelen, welke de normale productieve krachten van het land prikkelen, betere rentabiliteitsvoorwaarden scheppen en zodoende ook tot daadwerkelijke verhooging van de opbrengst der gemeenschap moeten leiden.

Voor het eerst in de laatste jaren heeft dan ook dit nieuwe programma van geenerlei zijde principiele protesten uitgelokt. Gebaseerd op een orthodoxe grondslag, namelijk op het streven naar een streng budgetair evenwicht en een relatieve stabiliteit van de valuta, houdt het tot op zekere hoogte het midden, door den Staat slechts de taak toe te bedeele om de bedrijvigheid op gang te brengen om daarna het bedrijfsleven de mogelijkheid tot benutting van de gecorrigeerde productievoorwaarden te geven. Dit is in hooge mate in overeenstemming met de Fransche mentaliteit, welke nog steeds een gematigd programma de voorkeur geeft boven een radicale oplossing.

De kern van het vraagstuk blijft evenwel, in hoeverre de injectie met de openbare middelen inderdaad succes zal hebben. Natuurlijk doet zich ook de vraag voor, of de Staat, waarvan de financieringszorgen door de kapitaalrepatieeringen weliswaar zijn verminderd, echter nog niet uit den weg geruimd, de

geraamde groote sommen zal kunnen opbrengen. Eveneens wordt met een zekere bezorgdheid gadedeslagen, of het beroep op de kapitaalmarkt, zonder hetwelk aan de beschikbaarstelling van de middelen niet kan worden gedacht, de zoo noodzakelijke rentedaling niet zal tegenhouden, ja mogelijk zelfs de valuta niet onbeïnvloed zal laten. Men moet de te nemen maatregelen echter niet in de eerste plaats beschouwen vanuit het gezichtspunt der mogelijkheid om de benoedigde middelen op te brengen. Van het allergrootste belang is allereerst, dat nog in den loop van dit jaar ongeveer 4 à 5 milliard in het bedrijfsleven zal worden gepompt, wat geenszins onmogelijk schijnt, temeer daar de Staat eerst na 1 Juli de grootste belastinginkomsten mag verwachten. De soepeler toepassing van de werktijdbepalingen, de reeds gedeceeteerde belastingverlagingen voor meerderen uitvoer en grotere productie, een voortdurende gunstige toestand van de deviezen- en kapitaalmarkt kunnen tezamen met de toevoering van dit bedrag aan het bedrijfsleven reeds een zeer belangrijke opwekkende invloed uitoefenen.

Vóór alles komt het er echter op aan, dat deze 4 milliard, eenmaal in circulatie gebracht, ook in omloop blijft en niet weder de hoarding vergrooten of naar het buitenland trekken. Het probleem is dus welbeschouwd niet in de eerste plaats een vraagstuk van de mogelijkheid tot het opbrengen van het benoedigde geld, maar veel meer een probleem van circulatie. Het schijnt niet uitgesloten, dat dit vraagstuk bevredigend zal kunnen worden opgelost — of beter — zichzelf oplost. De in het bedrijfsleven gepompte gelden zullen in circulatie blijven, wanneer het vertrouwen in de valuta en in het Regeeringsbeleid kan worden gehandhaafd. Het resultaat van het thans begonnen werk zal dus afhangen van de bekwaamheid der Regeering om de voorgenomen maatregelen in daden om te zetten, remmende factoren, welke zich bij de uitvoering voordoen, uit te schakelen en door een constante activiteit de bereidheid tot investeren van particulier kapitaal te behouden en te vergrooten. Het spreekt vanzelf, dat deze gunstige prognose echter slechts gerechtvaardigd is, op voorwaarde, dat de ontwikkeling van de buitenlandsche politiek het particulier initiatief niet verlamt.

AANTEKENINGEN.

Het jaarverslag 1937/38 van de Nederlandsche Bank.

In den aanvang van zijn verslag 1937/38 constateert de President van De Nederlandsche Bank den zoo merkwaardig scherp omslag in de conjunctuur in 1937, waardoor dat kalenderjaar uiteenvalt in twee scherp te onderscheiden deelen. De eerste jaarhelft, een voortzetting van de opgaande lijn in 1936 aangevangen, en de tweede jaarhelft, die bijna in alle opzichten een tegengestelde ontwikkeling toonde.

Mr. L. J. A. Trip wijst vervolgens op de sterke interdependentie van het economisch gebeuren in de verschillende landen, welke ditmaal zoo duidelijk naar voren kwam door het algemeene karakter van den omslag, niettegenstaande het alom te constateeren streven naar afsluiting en zelfgenoegzaamheid.

De beperkingen, aan welke het internationaal verkeer in zijn verschillende vormen werd onderworpen, hebben niet kunnen voorkomen, dat de conjunctuurbeweging haar invloed algemeen deed gevoelen. De internationale betrekkingen hebben opnieuw getoond een zoodanig onmisbaar belang te vormen voor de welvaart en den vooruitgang van de individueele landen en hun bevolkingen, dat het verwaarloozen of kunstmatig beperken van die betrekkingen zich moet wreken ten koste van het levenspeil in de landen, welke zich daaraan schuldig maken.

In het bijzonder voor kleinere landen als Nederland, dat bovendien door ligging, traditie en aard zijner bevolking zoozeer op het internationaal verkeer is aangewezen, moet het een ijdel en schadelijk streven genoemd worden, zich van de wereldontwikkeling te willen losmaken. Zij, die

meenen, dat dit doel door maatregelen van handelspolitieken of monetair aard zou bereikt kunnen worden, zullen blijken zich te vergissen. Het is wellicht niet ondienschtig er hierbij op te wijzen, dat een streven als zoeven bedoeld niet ten grondslag lag aan de in Nederland tot 26 September 1936 gevolgde politiek tot handhaving van de goudwaarde van den gulden. Nimmer is door de voorstanders van die politiek de noodzakelijkheid ontkend om rekening te houden met en zich aan te passen aan de gevolgen van de internationale ontwikkeling. Wel is hun standpunt geweest, dat deze aanpassing, in het duurzaam algemeen belang van het land diende nagestreefd te worden, niet langs den weg der depreciatie van de nationale geldeenheid, doch door het rechtstreeks verlagen van het nationale kosten- en uitgavenpeil. Toen door de bekende, van buiten gekomen, oorzaken deze laatste weg niet verder gevolgd kon worden, dienden uit den aard der zaak de consequenties daarvan aanvaard te worden. Zij, die tegenstellingen trachten te construeeren tusschen gedragslijn en uitlatingen op monetair gebied in de twee hierbedoelde tijdvakken, zien zulks, naar het mij voorkomt, over het hoofd.

Na een beschouwing betreffende de oorzaken van de plotselinge en sterke vermindering van de economische activiteit, vervolgt het verslag:

De hoogst belangrijke vraag, of het terugloopen van de conjunctuur zich zal voortzetten en tot een nieuwe crisis zal voeren dan wel na eenigen tijd zal plaats maken voor een herstel, is op dit oogenblik niet voor beantwoording vatbaar. Op zuiver economische en financiële gronden zou er, naar het mij voorkomt, geen reden behoeven te bestaan om de eerstgenoemde ontwikkeling te vreezen. Zijn de te veel gestegen voorraden in de handen van de verwerkende bedrijven verbruikt, dan mag een geleidelijke toeneming van de vraag verwacht worden. Weliswaar zullen nieuwe investeringsmogelijkheden, in verband met hetgeen hierboven werd opgemerkt omtrent den omvang van het productie-apparaat, voorloopig nog beperkt blijven, doch hier staat tegenover, dat voor de instandhouding en verbetering van het bestaande apparaat, in het bijzonder in de Vereenigde Staten, volgens de daaromtrent gemaakte berekeningen, belangrijke kapitalen zullen benodigd zijn. De bewapeningsuitgaven zullen, naar helaas verwacht moet worden, in toenemende mate haar invloed doen gevoelen, terwijl de voet, waarop de openbare lichamen ook overigens voortgaan te leven, gepaard aan de groote geld- en kapitaalruimte, die in verschillende landen te constateeren valt, blijft wijzen in de richting van overspanning.

De voornaamste twee factoren liggen intusschen niet op economisch en financieel terrein. Zij bestaan in de politieke onzekerheid en in de vrees, dat het Overheidsingrijpen de rentabiliteit der bedrijven ten ongunste zal beïnvloeden of wegnemen. Deze twee factoren verlammen het particulier initiatief en stellen de toekomst op losse schroeven.

Het verslag maakt vervolgens de opmerking, dat: „zelfs het rijkste land zich niet kan veroorloven „op langeren termijn een belangrijk deel van de „taak van het particuliere bedrijfsleven over te nemen door op zeer groote schaal overheidswerken „te doen uitvoeren ten koste van enorme tekorten op de Staatsbegroting en een dienovereenkomstige toeneming van de openbare schuld” en motiveert deze door er op te wijzen hoe gevaarlijk het is er op te speculeeren, dat dit slechts zou behoeven plaats te vinden voor een korte en beperkte tusschenperiode, waarin de motor van het particuliere bedrijfsleven weer op gang wordt gebracht.

Zonder versterking van het vertrouwen in de toekomst, op de twee voornaamste door den President genoemde punten kan een spoedige verbetering van de conjunctuur niet worden verwacht.

Het verslag vervolgt dan met enkele monetaire verhandelingen als volgt:

Dualisme van het monetaire driehoeksaccorder.

In niet mindere mate is de zoozeer wenschelijke verbetering der monetaire verhoudingen van de vervulling der hierboven vooropgestelde twee voorwaarden afhankelijk. De bestaande, thans wel algemeen als slechts voorloopig aangemerkte regeling, welke is vervat in de overeenkomst van 25 September 1936, het z.g. „tripartite agreement”, waartoe ook België, Nederland en Zwitserland zijn toegetreden, heeft ongetwijfeld goede diensten bewezen. Zij heeft

althans eenige stabiliteit in de wisselkoersen teweeggebracht. Haar werking heeft zich indirect ook buiten de zes deelnemende landen doen gevoelen. Afscheiden van den Franschen franc hebben groote schokken en schommelingen zich niet voorgedaan. Dit blijkt uit het volgende overzicht.

Wisselkoersen te Amsterdam.

	Amerik. dollar	Pond sterling	Fransche franc	Belga	Zwits. franc
1 April 1937	1,826875	8,938750	8,41000	30,760	41,630
1 Mei „	1,823750	8,982500	8,16500	30,790	41,770
1 Juni „	1,878750	8,966250	8,10750	30,660	41,500
1 Juli „	1,820000	9,002500	7,00000	30,650	41,620
2 Aug. „	1,813125	9,023125	6,79500	30,510	41,635
1 Sept. „	1,813750	9,005000	6,78250	30,545	41,635
1 Oct. „	1,808750	8,953750	6,19500	30,455	41,525
1 Nov. „	1,809375	8,977500	6,10500	30,630	41,860
1 Dec. „	1,801250	8,986250	6,11250	30,610	41,610
3 Jan. 1938	1,796250	8,983750	6,10000	30,480	41,545
1 Febr. „	1,783750	8,970000	5,87500	30,300	41,480
1 Mrt. „	1,786875	8,968125	5,84500	30,340	41,525
1 April „	1,806250	8,968750	5,53000	30,500	41,415

Het in bovenstaande cijfers tot uitdrukking komend verloop van den Franschen franc stelt reeds aanstonds boven twijfel, dat de overeenkomst een duurzame verhouding tusschen de valuta's der deelnemende landen allerminst waarborgt. Een daling, die op 5 Mei 1938 niet minder dan 47.8 pCt. bereikte, was mogelijk zonder tot beëindiging van het „agreement” te leiden. Zulks is te verklaren uit de voorbehouden vrijheid om, in geval de in het binnenland getroffen maatregelen het economisch en financieel evenwicht met de andere voorname landen hebben verbroken, het herstel van dat evenwicht na te streven door een verlaging van de waarde der nationale geldeenheid in verhouding tot de waarde der geldeenheden der andere landen. Hier wreekt zich derhalve het dualisme, hetwelk het monetair accoord kenmerkt. Eenerzijds staat de erkenning van het groote wereldbelang, dat de stabiliteit van de wisselkoersen eischt; anderzijds staat de bovenomschreven vrijheid, welke veroorlooft die stabiliteit en het daarmee verbonden wereldbelang op te offeren aan een binnenlandsche financiële, economische en sociale politiek, die de draagkracht van het land te boven gaat en de productiviteit van het bedrijfsleven ondermijnt. Voegt men hierbij, dat elk der betrokken landen het recht heeft om zich met inachtneming van een termijn van 24 uren van de overeenkomst los te maken, dan blijkt duidelijk, dat de bestaande toestand onbevredigend is te achten.

Op verbetering van dien toestand dient dan ook het streven gericht te zijn. Dat dit streven niet los kan staan van de ontwikkeling op andere terreinen der internationale betrekkingen, valt, dunkt mij, niet te ontkennen. Doch, afscheiden hiervan, doet zich de groote moeilijkheid gevoelen, dat omtrent het te bereiken doel geen redelijke mate van overeenstemming en geen klaarheid bestaat. Blijkens de uitlatingen der verantwoordelijke instanties in de verschillende landen, staat een terugkeer voor oogen naar een internationaal monetair systeem, gebaseerd op het goud. Het besef, dat het goud als internationaal vereenigingsmiddel niet kan gemist worden, is vrijwel algemeen doorgedrongen. Intusschen verneemt men bij herhaling, dat het in te voeren systeem overigens belangrijk zal moeten verschillen van den gouden standaard zooda deze vroeger heeft gewerkt. Waarin die verschillen moeten bestaan en hoe het systeem in de practijk zou moeten werken, zonder bij voortduring tot schokken en onrust aandeiding te geven, verneemt men helaas niet.

Veranderingen in den goudprijs als middel voor conjunctuurbeïnvloeding verwerpelijk.

De hoofdvraag, waarop het aankomt en waaromtrent te eeniger tijd een beslissing zal genomen moeten worden, is deze, of in de onderscheidene landen een vaste aan- en verkoopsprijs van goud zal worden aanvaard en gehandhaafd. Bij gebreke van dergelijke vaste prijzen zijn stabiele wisselkoersen niet te verzekeren. In theorie zou het denkbaar zijn, dat de voornaamste landen zich voorbehielden om, wanneer zij zulks ter beïnvloeding van de wereldconjunctuur wenschelijk zouden achten, gezamenlijk en op hetzelfde oogenblik een procentsgewijze gelijke verandering in hun goudprijzen te brengen. Ook is het in abstracto denkbaar, dat ieder individueel land een dergelijke verandering zou toepassen met de bedoeling om de ontwikkeling in het eigen land te beïnvloeden.

In de practijk acht ik deze denkbeelden verwerpelijk en

niet uitvoerbaar. Zij zijn, naar mijn overtuiging, verwerpelijk omdat, zoals de ervaring der laatste jaren heeft aangetoond, monetaire maatregelen van den hierbedoelden aard niet in staat zijn om het beoogde resultaat te bereiken. Zij roepen zoodanige reacties op, dat elke mogelijkheid van rust en orde in het internationale betalingsverkeer reeds bij voorbaat uitgesloten zou zijn. Zij zijn niet uitvoerbaar, omdat een gemeenschappelijke gedragslijn van de verschillende landen niet te verwezenlijken zou zijn en een individueele actie van elk land afzonderlijk tot afveermaatregelen en represailles van de andere landen zou voeren. Het aanvaarden van die denkbeelden zou den chaos tot systeem verheffen en elke actie tot samenwerking, zoowel op monetair als op economisch en financieel terrein, bij voorbaat tot mislukking doemen.

Hierbij is in aanmerking te nemen dat, terwijl de grondslag dier denkbeelden zich allerminst beperkt tot een verhooging van den goudprijs, doch ook een verlaging van dien prijs als onmisbaar element heeft, in de praktijk een zoodanige verlaging redelijkerwijze niet kan verwacht worden. Gelijk vanzelf spreekt, zouden dergelijke goudprijsveranderingen slechts door de Regeeringen en, in parlementair geregeerde landen, slechts bij de wet, gedecreteerd kunnen worden. En dan mag toch de vraag ter overweging en beantwoording worden voorgelegd, of immer overeenstemming tusschen ook slechts een gering aantal landen denkbaar is om, wanneer de conjunctuur een zelfs snelle opwaartsche beweging volgt, een besluit te nemen, dat die beweging niet alleen zal stuiten maar, wegens zijn psychologische uitwerking, den terugslag en de depressie tot gevolg zal hebben. In nog sterkere mate geldt deze gedachtegang ten opzichte van een individueel land, dat zich voorstelt zijn eigen conjunctuur, los van de wereldontwikkeling, door goudprijsveranderingen te kunnen beheerschen.

De slotsom kan slechts zijn, dat deze weg van goudprijsveranderingen, werd hij onverhoopt gekozen, het éénrichting-verkeer zou vertoonen en zou leiden naar een steeds verder voortgaande waardedaling der nationale geldenheden. De consequenties hiervan worden duidelijk belicht door hetgeen de depreciaties en devaluaties der laatste jaren hebben veroorzaakt in den vorm van een onevenredig sterke stijging der in de nationale geldeenheden uitgedrukte goudwaarde met de daaraan verbonden gevolgen en gevaren. Naar het mij voorkomt, zal men, nu de bedoelde monetaire maatregelen een feit zijn geworden, de gevolgen daarvan dienen te aanvaarden. De uit deze situatie voortvloeiende gevaren moeten, door een gezond budgetair beleid en door een voorzichtige en vooruitziende politiek bij het ondernemen van nieuwe investeringen, zooveel mogelijk worden afgewend. Doch het ware uitermate bedenkelijk een gedragslijn te aanvaarden, die in de praktijk zou neerkomen op een verdere toeneming van de nadelige gevolgen en van de gevaren, die de monetaire ontwikkeling sedert 1931 in het leven heeft geroepen.

Zoolang de hiervoren geformuleerde vraag niet een duidelijk antwoord heeft verkregen, heeft het weinig zin over den zoogenaamden nieuwen of gewijzigden gouden standaard van gedachten te wisselen. Slechts dat antwoord kan den grondslag vormen, waarop kan worden voortgebouwd, en de samenwerking tusschen de monetaire autoriteiten in de verschillende landen en tusschen die autoriteiten en het particuliere bankwezen in elk land kan worden verkregen ten einde het internationale monetaire systeem zoo krachtig mogelijk te maken en voor nieuwe schokken en onevenwichtigheden zooveel mogelijk te behoeden.

Na vervolgens de goudproductie en de monetaire goudvoorraden aan een beschouwing te hebben onderworpen, gaat de President over tot bespreking van:

De toestand in Nederland.

Voor ons land is 1937, aldus Mr. Trip, een gunstig jaar geweest, al zijn de betere resultaten in het bijzonder tot uitdrukking gekomen in dat deel van het bedrijfsleven, hetwelk zijn werkzaamheid richt op het internationale verkeer. Hoewel de werkloosheid in 1937 verminderde, bleef de toestand hier te lande in dat opzicht onbevredigend.

De werkzaamheid van De Nederlandsche Bank, aldus Mr. Trip, concentreerde zich in het afgelopen jaar in sterke mate op het

Egalisatiefonds.

Zoals bekend, is het beheer van dat fonds bij de wet van 30 September 1936 (Staatsblad No. 403) opgedragen aan de Bank volgens regelen, gesteld door den Minister van Financiën en onder diens toezicht. De algemeene lijn

van de politiek, welke door het fonds werd gevolgd, heeft de Minister uitvoerig bij de schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling met de Staten-Generaal¹⁾ uiteengezet en verdedigd. Zij bleef gedurende het geheele jaar beheerscht door de sterke vraag naar guldens, die zich nationaal en internationaal deed gelden en in belangrijke mate het aanbod overtrof. Het kan niet betwijfeld worden, dat dit verschil tusschen vraag en aanbod voor het overgrote deel werd veroorzaakt door omvangrijke kapitaalbewegingen, die, zonder het regulerend ingrijpen door het fonds, ongewenschte invloeden zouden geoefend hebben. Repatriëring van Nederlandsch kapitaal, toestrooming van buitenlandsch kapitaal, dat hetzij in liquiden vormd werd aangehouden, hetzij belegging in Nederlandsche of Nederlandsch-Indische fondsen zocht, gedeeltelijk of geheele afbetaling van door het buitenland, met inbegrip van Nederlandsch-Indië, aan Nederland verschuldigde bedragen, minder vraag naar buitenlandsche valuta door importeurs en anderen, die vóór het loslaten van den gouden standaard een grooteren voorraad in die valuta aanhielden dan tot dekking van hun loopende behoeften noodig was, verkoop van goud tegen guldens, al deze factoren werkten in dezelfde éénzijdige richting. Zij dragen een tijdelijk karakter en komen derhalve ter bepaling van den normalen en duurzamen toestand der Nederlandsche betalingsbalans niet in aanmerking. Dat het fonds onder deze omstandigheden ingreep en aan de surplusvraag naar guldens voldeed, kan dan ook geen verwondering wekken en lag geheel binnen de grenzen van de taak, die het zich van den aanvang af zag toegewezen. Hierbij mag tweëerlei niet over het hoofd worden gezien. In de eerste plaats zouden de vorenbedoelde factoren zich eveneens hebben doen gelden, wanneer de oude goudpariteit ware gehandhaafd gebleven en zich geen twijfel aan de duurzaamheid dier handhaving had doen gevoelen. Dan zou, volgens de regelen van den gouden standaard, in de surplusvraag naar guldens eveneens door den aankoop van goud of buitenlandsche valuta zijn voorzien. In Januari 1933, toen zeker niet gezegd kon worden, dat de gulden een onbeperkt vertrouwen genoot, was de goudvoorraad van De Nederlandsche Bank gestegen tot f 1.032.595.000.

In de tweede plaats zij er op gewezen dat, had het fonds niet ingegrepen en ware niet duidelijk gemaakt, dat een verdere stijging niet zou worden toegelaten, de verwachting van een zoodanige stijging, naar aangenomen moet worden, tot een speculatieve toeneming van de vraag naar guldens geleid zou hebben. Het verschijnsel, dat zich, bij den terugkeer naar den gouden standaard na den wereldoorlog, met name ten opzichte van het Pond Sterling en de Scandinavische valuta's, heeft voorgedaan, zou herhaald zijn.

Geldmarkt, kapitaalmarkt en rentedaling.

Het komt mij derhalve voor, dat de groote ruimte op de geldmarkt, die ongetwijfeld bezwaren medebrengt, niet op rekening mag gesteld worden van de sedert September 1936 gevolgde monetaire politiek. Evenzeer geldt zulks voor de daling van de kapitaalrente. Zooals gemeenlijk het geval is, valt een zeker verband tusschen de ruimte op de geldmarkt en het lage peil der kapitaalrente te constateeren. Als gevolg van dit lage peil worden gelden, welker bestemming gelegen is in belegging op langen termijn, tijdelijk op de geldmarkt aangehouden; anderzijds worden gelden, die op de geldmarkt thuis hooren, in verband met gebrek aan remuneratie in die markt, door banken en andere groote lichamen voor aankoop van obligaties met een gemiddelden looptijd van omstreeks vijf jaren aangewend, hetgeen op den rentevoet der leeningen met langen looptijd een verderen druk uitoefent. Den grooten omvang hebben de bedragen, ten opzichte waarvan deze laatste gedragslijn werd gevolgd, tot dusver niet verkregen, terwijl de indruk bestaat, dat de banken de juiste politiek toepassen om obligaties als zooveen bedoeld, evenals die, welke uit niet volledig geslaagde emissies in haar eigen portefeuille moeten opgenomen worden, als handelsobjecten te beschouwen, die bestemd zijn om, naar gelang zulks mogelijk is, van de hand te worden gedaan. Het zou ongewenscht zijn het voorbeeld van andere landen te volgen en op belangrijke schaal gelden, die, naar hun aard, liquide behoeven gehouden te worden, voor langeren tijd in obligaties vast te leggen. Deze zienswijze legt De Nederlandsche Bank dan ook ten grondslag aan de politiek, welke zij ten aanzien van beleenbaarverklaring volgt.

¹⁾ Zie Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer betreffende hoofdstuk VII B der Staatsbegroting 1938 (Handelingen der Staten-Generaal 1937—1938. Bijlage A, pag. 13) en de Handelingen dier Kamer (1937—1938, bladz. 248 vlg.).

Zoals uit het voorafgaande valt af te leiden, ben ik niet van meening, dat de daling van den rentestandaard mede het gevolg is van kunstmatige maatregelen, in Nederland genomen. Wel heeft tot die daling medegewerkt, dat, in verband met de betreurenswaardige afsluiting en isoleering, welke de wereldontwikkeling vertoont, de internationale kapitaalbeweging binnen enge grenzen is teruggedrongen. De verantwoordelijkheid hiervoor kan zeker niet op de schouders van Nederland gelegd worden. Zooals bekend is, werd de toelating van buitenlandse emissies en introducties in zeer aanmerkelijke mate vermind. Intusschen blijft het aantal in aanmerking komende objecten beperkt. Ook hier doen zich de boven omschreven factoren, welke het vertrouwen blijven ondermijnen, terdege gevoelen.

Het is wellicht niet ondienstig te dezer plaats in herinnering te brengen, dat ook in het verleden tijdvakken zijn voorgekomen, gedurende welke de rentestandaard zich op een laag peil bewoog. Als voorbeeld zij erop gewezen, dat in 1896 de Nederlandsche Staatsschuld op een basis van 3 pCt. kon gebracht worden. Tot het jaar 1911 kon de Staat tegen dien rentevoet in zijn leeningbehoeften voorzien. Hoewel het alleszins begrijpelijk is, dat de beleggers tegen de sterke en snelle daling groote bezwaren koesteren en trachten de gevolgen daarvan te mitigeeren, beteekent hetgeen tot dusver geschiedde niet meer dan een terugkeer tot een vroegeren toestand, die door den wereldoorlog en zijn nasleep voor een lange reeks van jaren werd beëindigd.

Met een beschouwing over de geldmarkt, de wisselkoersen en het betalingsverkeer met Duitschland wordt dan het algemeene gedeelte van dit als altijd belangwekkend verslag besloten.

Enkele gegevens over de ontwikkeling van de kunstzijde-industrie.

De kunstzijde-industrie, welke nog zeer jeugdig is, heeft zich gedurende de na-oorlogjaren, en in het bijzonder sinds 1927, verrassend snel ontwikkeld¹⁾. De wereldproductie bedroeg in 1922 nog slechts 35 miljoen kg, steeg in 1927 tot 134 miljoen kg en bereikte in 1937 een hoogte van 541 miljoen kg. Merkwaardig is bij deze ontwikkeling het feit, dat de kunstzijde aanvankelijk bedoeld was als substitutieproduct van natuurzijde; doch dat na den oorlog deze nieuwe textielstof al spoedig een geheel eigen plaats in ging nemen. De kunstzijde opende geheel nieuwe mogelijkheden op het terrein van de mode; men kan zelfs zeggen, dat de kunstzijde de ontwikkeling der mode min of meer beheerscht heeft gedurende de laatste 15 jaar. De voortdurende rationalisatie van de productietechniek had steeds lager prijzen tot gevolg, waardoor de kunstzijde, anders dan de natuurzijde, een artikel voor de groote massa kon worden. Dat de beteekenis van de kunstzijde veel grooter is dan die van vervanger van de natuurzijde, blijkt wel uit het feit, dat in 1936 de productie van de laatste

¹⁾ De in onderstaande beschouwing verwerkte gegevens zijn grotendeels ontleend aan een opstelling, uitgereikt ter gelegenheid van de door het Economisch Technologisch Instituut te Tilburg georganiseerde persconferentie op 12 Mei 1938. Deze opstelling is van den hand van Ir. E. van Everdingen.

56 miljoen kg, bedroeg, terwijl in dat jaar 541 miljoen kg kunstzijde werd vervaardigd. Men mag aannemen, dat deze snelle ontwikkeling van het gebruik van kunstzijde zich nog verder zal voortzetten. Welke groote mogelijkheden er nog bestaan, blijkt uit de volgende tabel:

Verhoudingscijfers van het wereldverbruik.

kunstzijde natuurzijde katoen wol stapelvezel
1936 5.8 pCt. 0.7 pCt. 81 pCt. 11 pCt. 1.5 pCt.

Op het terrein van de research is men steeds intensief bezig, nieuwe toepassingsmogelijkheden te zoeken en de kwaliteit van het product (o.a. sterkte, kreukbaarheid) op te voeren. De stapelvezelproductie heeft zich zeer snel ontwikkeld — o.a. onder invloed van het streven naar autarkie — en de productie van dit artikel bedraagt momenteel circa 140 miljoen kg per jaar. Het product vertoont groote overeenstemming met de kunstzijde; daarentegen is de productie vrijwel geheel gemechaniseerd.

Nederland neemt, met een gemiddelde productie van 10 miljoen kg per jaar, een vrij belangrijke plaats in de wereldproductie van kunstzijdegarens in; per hoofd der bevolking zelfs de tweede plaats (achter Japan). Daarentegen komt ons land, wat betreft de verwerking, achteraan, hoewel het verbruik van kunstzijden goederen normaal genoemd kan worden.

De industrie van kunstzijden garens is dan ook voornamelijk op export georiënteerd. Circa 80 pCt. van de productie wordt uitgevoerd. Hierin ligt stellig een element van zwakte. Het streven in vele landen, zooveel mogelijk goederen in eigen land te produceren, is voor deze industrie weinig gunstig geweest. Nederland's aandeel in de wereldproductie bedroeg in 1932 nog 4 pCt. en in 1937 nog slechts 2 pCt. De periode van belangrijke expansie der Nederlandsche industrie was in 1932 reeds afgelopen, terwijl deze zich elders in de wereld nog steeds voortzette. Er is weinig aanleiding te vermoeden, dat de tendens in dit opzicht spoedig verbeteren zal.

De productie van kunstzijdegarens is in Nederland in vier kunstzijdebedrijven n.l. te Ede, Arnhem (Aku), Breda (H.K.I.), Nijmegen (Nijma) geconcentreerd. De Aku en H.K.I. werken samen, hebben een gemeenschappelijk verkoopkantoor en een gemeenschappelijke researchafdeeling.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Theorie der Währungsentswertung door
Walter Förster. (Jena 1936. Verlag von
Gustav Fischer. Prijs R.M. 6.—).

Dit boek behandelt de algemeene theoretische vraag van valutadepreciatie en stelt zich daarmee onmiddellijk op een hooger niveau dan de alledaagsche discussie over dit onderwerp. Daardoor wordt het groote aantal argumenten op enkele principiële vragen teruggebracht. De schrijver neemt door de algemeene behandeling van het vraagstuk geen stelling t.o.v. de depreciatie van een bepaald land (Duitschland).

AANVOER VAN GRANEN. (In tons van 1000 kg.)

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	29 Mei-4 Juni 1938	Sedert 1 Jan. 1938	Overeenk. tijdvak 1937	29 Mei-4 Juni 1938	Sedert 1 Jan. 1938	Overeenk. tijdvak 1937	1938	1937
Tarwe	5.516	491.060	758.815	—	4.250	17.735	495.310	776.550
Rogge	380	62.001	117.449	—	—	2.875	62.001	120.324
Boekweit	475	7.457	5.958	—	—	—	7.457	5.958
Mais	57.918	555.187	514.950	1.720	52.801	69.733	607.988	584.683
Gerst	5.803	158.315	143.893	1.609	8.626	6.189	166.941	150.082
Haver	847	98.006	62.223	—	7.812	3.180	105.818	65.403
Lijnzaad	60	57.295	105.567	—	120.801	111.536	178.096	217.103
Lijnkoek	992	30.574	29.961	—	100	—	30.674	29.961
Tarwemeel	755	27.156	14.516	214	6.880	2.039	34.036	16.555
Andere meelsoorten	755	16.158	18.984	170	2.510	1.468	18.668	20.452

Allereerst worden behandeld het doel en de bezwaren tegen valutadepreciatie en tenslotte wordt een systematisch onderzoek ingesteld. De vraag, hoe depreciatie werkt op de deviezenpositie, op de binnenlandsche prijzen en de binnenlandsche conjunctuur, kan niet definitief beantwoord worden, omdat dit afhangt van den toestand, waarin de betreffende volkshuishouding en de wereld verkeert. Vandaar ook de noodzakelijkheid om aan te geven, in hoeverre het noodig is om de depreciatie gepaard te doen gaan met andere maatregelen van economische politiek.

STATISTIEKEN.

Laatstbekende noteringen te Amsterdam en Rotterdam op 1 Juni 1938 voor telegrafische uitbetaling op:

Table with columns: Location, Gulden per, Pari, Koers, Bank-disconto. Rows include Europe (London, Berlin, Paris, Brussels, Luxembourg, Zurich, Prague, Budapest, Bucharest, Sofia, Belgrade, Istanbul, Athens, Milan, Madrid, Lisbon, Copenhagen, Oslo, Stockholm, Reickjavick, Warschau, Kovno, Riga, Tallinn, Helsingfors, Moskou), Danzig, Amerika (New-York, Montreal, Mexico, Buenos Aires, La Paz, Rio de Janeiro, Valparaiso, Bogota, Quito, Lima, Montevideo, Caracas, Paramaribo, San José, Guatemala, Willemstad, Managua, San Salvador), Azië (Calcutta, Batavia, Kobe, Hongkong, Shanghai, Singapore, Manilla, Teheran, Bangkok), Afrika (Kaapstad, Alexandrië), and Australië (Melbourne, Sydney, Nieuw Zeeland).

1) Off. 0.36 vrije markt 0.09. 2) Milreis Goud. 3) Goudpeso. 4) Munteenheid = Rail (= een Kran.) 5) Nom. 6) Not. te A'dam. Ov. not. part. opg.

BANKDISCONTO'S.

Table of bank discount rates for various cities and currencies, including London, Paris, Amsterdam, etc., with dates and rates.

OPEN MARKT.

Table of open market rates for Amsterdam, London, Berlin, New York, etc., showing rates for different months and years.

1) Koers van 4 Juni en daaraan voorafgaande weken t/m. Vrijdag. 2) 30 Mei-3 Juni. 3) 31 Mei-4 Juni.

WISSELKOERSEN.

KOERSEN IN NEDERLAND.

Table of exchange rates in the Netherlands for various cities like New York, London, Berlin, Paris, Brussels, and Batavia, with dates from 1938.

Table of exchange rates for Zwitserland, Praag, Boekarest, Milaan, and Madrid, with dates from 1938.

Table of exchange rates for Stockholm, Kopenhagen, Oslo, Helsingfors, Buenos-Aires, and Montreal, with dates from 1938.

*) Notering te Amsterdam. **) Not. te Rotterdam. 1) Part. opgave. In 't iste of 2de No. van iedere maand komt een overzicht voor van een aantal niet wekelijks opgenomen wisselkoersen.

KOERSEN TE NEW YORK. (Cable).

Table of exchange rates in New York for London, Paris, Berlin, and Amsterdam, with dates from 1938.

Table with columns for GERST, MAIS, ROGGE, TARWE, BURMA RIJST, BOTER per kg., KAAS, and EIEREN. Includes sub-headers for Rotterdam and various grades. Rows list dates from 1927 to 1937.

Table with columns for JUTE, KATOEN, AUSTRALISCHE WOL, JAPAN, ZIJDE, and RUBBER. Includes sub-headers for 'First Marks', Middling Upland, Super Fine C.P., etc. Rows list dates from 1927 to 1937.

Table with columns for KOPER, LOOD, TIN, IJZER, GIETRIJ-IJZER, ZINK, and ZILVER. Includes sub-headers for Standaard, gem. prompt, etc. Rows list dates from 1927 to 1937.

Table with columns for GE-SLACHTE RUNDEN (versch), GE-SLACHTE VARKENS (versch), DEENSCH BACON, BEVROREN ARG. RUND- VLEESCH, CACAO G.F., KOFFIE, SUIKER, and THEE. Rows include dates from 1927 to 1937 and Maart 1937 to Dec. 1937.

Table with columns for GRENNHOUT, VUREN- HOUT, KOE- HUIDEN, COPRA, GRONDNOTEN, LIJNZAAD, and GOUD. Rows include dates from 1927 to 1937 and Maart 1937 to Dec. 1937.

Table with columns for STEENKOLEN, PETROLEUM, BENZINE, KALK- SALSUPER, ZWAVELZURE, CEMENT, and STEENEN. Rows include dates from 1927 to 1937 and Maart 1937 to Dec. 1937.

KOERSEN TE LONDEN.

Plaatsen en Landen	Noteerings-eenheden	21 Mei 1938	28 Mei 1938	30 Mei 1938 Laagste	4 Juni 1938 Hoogste
Alexandrië..	Piast. p. £	97 1/2	97 1/2	97 3/8	97 3/8
Athene	Dr. p. £	547 1/2	547 1/2	540	555
Bangkok...	Sh. p. tical	1/10 1/2	1/10 1/2	1/10 1/2	1/10 1/2
Budapest ..	Pen. p. £	25 1/2	25 1/2	24 3/8	25 3/8
BuenosAires¹	p. peso p. £	19.02	18.95 1/2	18.93	19.07
Calcutta....	Sh. p. rup.	1/5 29/32	1/5 29/32	1/5 1/2	1/5 29/32
Istanbul ..	Piast. p. £	620	620	620	620
Hongkong ..	Sh. p. \$	1/2 15/16	1/2 3/8	1/2 3/8	1/3 1/8
Kobe	Sh. p. yen	1/2	1/2	1/1 15/16	1/2 1/16
Lissabon ...	Escu. p. £	110 1/4	110 1/4	110	110 1/2
Mexico	\$ per £	—	—	—	—
Montevideo .	d. per £	20 1/2	20 1/4	19 1/2	21
Montreal ..	\$ per £	5.00 1/4	5.00 3/8	4.99 1/2	5.01
Riod. Janeiro	d. per Mil.	2 15/16	2 15/16	2 1/2	2 15/16
Shanghai ..	d. p. \$	11	10 3/4	9 3/4	11 1/4
Singapore ..	Sh. p. \$	2/3 15/16	2/3 15/16	2/3 1/2	2/3 15/16
Valparaiso ²)	\$ per £	125	125	125	125
Warschau ..	Zl. p. £	26 3/8	26 1/4	26	26 1/2

¹) Offic. not. 15 laten, gem. not., welke imp. hebben te betalen 10 Dec. 1936 16.12. ²) 90 dg. Vanaf 13 Dec. 1937 laatste „export“ notering.

ZILVERPRIJS

Londen¹)	N.York²)
31 Mei 1938..	18 1/16
1 Juni 1938..	18 1/16
2 „ 1938..	18 1/16
3 „ 1938..	19 1/16
4 „ 1938..	19 1/16
6 „ 1938..	—
7 Juni 1937..	20 1/16
27 Juli 1914..	24 1/16

GOUDPRIJS ³)

Londen
31 Mei 1938....
1 Juni 1938....
2 „ 1938....
3 „ 1938....
4 „ 1938....
6 „ 1938....
7 Juni 1937....
27 Juli 1914....

¹) in pence p. oz. stand. ²) Foreign silver in \$c. p. oz. fine. ³) in sh. p. oz. fine

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen.	23 Mei 1938	31 Mei 1938
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandsche Bank	f 149.214.792,01	f 142.409.074,15
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	„ 97.032,82	„ 28.969,08
Voorschotten op ultimo April 1938 a/d. gemeent. verstr. op a. haar uit te keeren hoofds. der pers. bel., aand. in de hoofds. der grondbel. en der gem. fondsb., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	—	—
Voorschotten aan Ned.-Indië	„ 6.432.165,57	„ 5.630.406,24
Idem aan Suriname	„ 13.307.711,39	„ 10.769.023,82
Kasvord.weg. creditverstr. a/h. buitenl. Daggeldleeningen tegen onderpand ..	„ 102.316.734,50	„ 102.826.903,45
Saldo der postrek. v. Rijkscomptabelen Vord. op het Alg. Burg. Pensioenf. ¹) ...	„ 41.541.020,19	„ 38.266.141,60
Vord. op andere Staatsbedrijven ¹)	„ 11.135.214,01	„ 9.462.832,11

Verplichtingen	23 Mei 1938	31 Mei 1938
Voorschot door De Ned. Bank ingev. art. 16 van haar octrooi verstrekt Schatkistbiljetten in omloop	f 234.233.000,—	f 234.233.000,—
Schatkistpromessen in omloop	„ 12.500.000,—	„ 12.500.000,—
Zilverbons in omloop	„ 1.090.322,50	„ 1.090.977,—
Schuld op ultimo April 1938 a/d. gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsb. alsmede op de bel. en op de vermogensbelasting ..	„ 6.906.101,76	„ 6.906.101,76
Schuld aan Curaçao ¹)	„ 1.040.247,36	„ 1.029.161,10
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenf. ¹) id. a. h. Staatsbedr. der P.T. en T. ¹) ..	„ 14.608.578,38	„ 15.966.176,—
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹)	„ 211.509.628,11	„ 214.711.293,40
Id. aan diverse instellingen ¹)	„ 25.500.000,—	„ 25.500.000,—
Id. in rekg.-crt. met 's Rijks Schatkist.	„ 177.761.797,46	„ 177.423.967,53

NEDERLANDSCH-INDISCHE VLOTTENDE SCHULD.

Vorderingen: ¹)	28 Mei 1938	4 Juni 1938
Saldo Javasche Bank	—	—
Saldo b. d. Postchèque- en Girodienst	f 270.000,—	f 400.000,—
Verplichtingen:		
Voorschot 's Rijks kas e. a. Rijksinstell.	„ 4.575.000,—	„ 7.381.000,—
Schatkistpromessen in omloop	„ 16.500.000,—	„ 16.500.000,—
Schatkistbiljetten in omloop	„ 5.000.000,—	„ 5.000.000,—
Schuld aan het Ned.-Ind. Muntfonds.	„ 1.114.000,—	„ 1.114.000,—
Idem aan de Ned.-Ind. Postspaarbank.	„ 1.184.000,—	„ 1.360.000,—
Belegde kasmiddelen Zelfbesturen ...	„ 510.000,—	„ 545.000,—
Voorschot van de Javasche Bank	„ 725.000,—	„ 1.208.000,—

¹) Betaalmiddelen in 's Lands Kas f 33.916.000,—

CURAÇAOSCHE BANK.

Data	Metaal	Circulatie	Voor-schotten aan de kolonie	Diverse Dis-conto's	Diverse reke-ningen¹)	Diverse reke-ningen²)
1 Mei 1938	6.698	6.837	321	64	1.712	103
1 April 1938	6.715	7.016	195	63	1.854	110
1 Maart 1938	6.427	6.789	72	63	1.930	124
1 Februari 1938	6.147	6.634	55	63	1.928	121
1 Mei 1937	4.610	5.712	90	42	1.701	89

¹) Sluftp. der activa. ²) Sluftp. der passiva.

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 7 Juni 1938.

Activa.		
Binnel. Wis-sels, Prom., enz. in disc.	Hfdbk. f 8.017.565,38 Bijbnk. „ 147.733,72 Ag.sch. „ 483.034,97	f 8.648.334,07
Papier o. h. Buitenl. in disconto	Idem eigen portef. f 5.400.000,—	—
Af: Verkocht maar voor de bk. nog niet afgel.	—	5.400.000,—
Beleeningen	Hfdbk. f 302.107.539,40¹) incl. vrsch. Bijbnk. „ 4.264.223,95 in rek.-crt. Ag.sch. „ 23.373.914,53	f 329.745.677,88
Op Effecten enz. ...	f 328.686.301,71¹)	
Op Goederen en Ceel. „	1.059.376,17	329.745.677,88¹)
Voorschotten a. h. Rijk	—	—
Munt, Goud	f 112.937.535,—	
Muntmat., Goud	„ 1.368.287.595,76	
	f 1.481.225.130,76	
Munt, Zilver, enz. „	„ 19.229.103,84	
Muntmat., Zilver. „	—	1.500.454.234,60¹)
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfondsen	—	42.556.195,66
Gebouwen en Meub. der Bank	—	4.580.000,—
Diverse rekeningen	—	8.562.713,23
Staat d. Nederl. (Wet v. 27/5'32, S. No. 221) ..	—	8.905.871,61
		f 1.908.853.027,05

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000,—
Reservefonds	„ 4.860.787,51
Bijzondere reserve	„ 7.102.179,67
Pensioenfondsen	„ 11.874.056,76
Bankbiljetten in omloop	„ 932.101.365,—
Bankassignatiën in omloop	„ 13.500,93
Rek.-Cour. { Het Rijk f 137.992.524,55 saldo's: { Anderen „ 794.595.992,10	„ 932.588.516,65
Diverse rekeningen	„ 312.620,53
	f 1.908.853.027,05

Beschikbaar metaalsaldo

Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is

Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht

¹) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)

²) Waarvan in het buitenland

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Goud		Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikk. Metaal-saldo	Dek-kings-perc.
	Munt	Muntmat.				
7 Juni '38	112938	1.368.288	932.101	932.602	754.522	80
30 Mei '38	112938	1.367.835	944.329	922.209	754.850	80
25 Juli '14	65.703	96.410	310.437	6.198	43.521	54

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-promessen rechtstreeks	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Diverse reke-ningen ¹)
7 Juni 1938	8.648	—	329.746	5.400	8.563
30 Mei 1938	9.221	—	330.684	5.400	11.270
25 Juli 1914	67.947	—	61.686	20.188	509

¹) Onder de activa.

JAVASCHE BANK.

Data	Goud	Zilver	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikk. metaal-saldo
4 Juni '38²)	136.940		188.910	61.650	36.716
28 Mei '38²)	136.520		184.610	62.460	37.692
7 Mei 1938	116.574	20.140	190.951	62.647	35.275
30 Apr. 1938	116.574	20.150	186.238	74.248	32.529
25 Juli 1914	22.057	31.907	110.172	12.634	4.842

Data	Wissels, buiten N.-Ind. betaalb.	Dis-conto's	Beleeningen	Diverse reke-ningen¹)	Dek-kings-percentage
4 Juni '38²)	2.450	75.120	—	50.560	55
28 Mei '38²)	1.630	73.430	—	49.960	55
7 Mei 1938	1.648	13.748	50.311	52.901	54
30 Apr. 1938	1.259	13.582	50.868	61.588	52
25 Juli 1914	6.395	7.259	75.541	2.228	44

¹) Sluftp. activa. ²) Cijfers telegrafisch ontvangen.